

The Role of the Landowner Class in the Fourteenth Term of National Consultative Assembly Election (1943 A.D); Case Study: Shahreza Constituency

Mohammad Afghari*

Morteza Nouraei**

Abstract

After the occupation of Iran in August 1941 A.D. by the Allies, the landowner class found an opportunity to rebuild its social position and gain more share in political relations. The fourteenth term of the parliamentary election was the most obvious appearance of this phenomenon. Following the resignation of Reza Shah in favor of the crown prince, the absence of centralized dominant power prepared the space for the re-emergence of scattered landowners and interference in the parliamentary elections. This study has a descriptive-analytical approach and uses mixed qualitative and quantitative methods. The paramount aim is to reveal how the elections of the 14th parliament fell into the hands of the lords and how new characters from the local landowner class became members of parliament. The article used statistical analysis of the distribution of tariffs and votes which was extracted from the Shahreza constituency election's unpublished documents kept in the National Parliament archives. The main question of this research is how the Shahreza candidate got into the National Assembly with a lower voter turnout than the Lenjan candidate. The findings show that major local landowners, to the victory of their preferred candidates, not only violated the election rules but also effectively deprived the majority of voters in the Lenjan region of their right to participate in the election.

* Postdoctoral Researcher in History, Department of History and Iranology, University of Isfahan, Isfahan, Iran
(Corresponding Author), afghari@ltr.ui.ac.ir

** Professor of History, Department of History & Iranology, University of Isfahan, Isfahan, Iran,
m.nouraei@ltr.ui.ac.ir

Date received: 29/06/2022, Date of acceptance: 09/07/2023

Keywords: Landowner Class, Elections, National Consultative Assembly, Fourteenth Term of General Election, Shahreza, Lenjan.

Introduction

With the rise of the Pahlavi era, Iranian society was divided into six major classes: the Qajar nobility, clergy, merchants, bazaar traders, landowners, and peasants. Following the Constitutional Movement, each class earned the right to participate in parliamentary elections. Until the 5th parliament, members from each social group held seats in the National Consultative Assembly, although with unequal representation that favored elite landowners and nobility. Reza Shah's centralization strategies controlled landowners' influence implicitly, and his twenty-year rule saw a temporary block of their intervention in elections. However, with his resignation and Iran's occupation by Allied forces, these landowners reemerged as significant political actors in their regions, especially in Shahreza and similar constituencies.

Materials and Methods

This study employs a descriptive-analytical framework, combining qualitative and quantitative methods to examine the effect of landowner interference on election outcomes. Archival data sourced from the National Assembly's documents provides detailed information on the distribution of tariffs, voter turnout, and election irregularities in Shahreza and Lenjan. Through statistical analysis and qualitative assessments, the research addresses the power wielded by local landowners in shaping election processes. The study investigates voting distribution, demographic details, and electoral irregularities to determine the level of influence exerted by prominent landowners and quantify their impact on voter behavior.

Discussion& Results

The results underscore a strategic approach by Shahreza's landowners to secure a parliamentary seat for their favored candidate, even with less voter support than the Lenjan candidate. Methods employed by these elites included biased tariff distribution, manipulation of voter accessibility, and procedural delays that directly hindered Lenjan residents' ability to participate. By relocating voting stations from populated Lenjan areas to rural regions with lower voter density, Shahreza's landowners restricted access and skewed the election results in their favor.

The findings highlight how the weakened state governance following Reza Shah's abdication provided an environment ripe for the landowner class to employ old hierarchical structures. Without central oversight, landowners' social dominance over their farmers and local population enabled them to influence voter turnout to an unprecedented degree, with substantial effects on election results. This interference not only violated election laws but also suppressed the voting rights of Lenjan residents, disenfranchising a significant portion of the constituency. In Lenjan, for instance, these irregularities ranged from changing polling station locations last minute to relocating voting centers to remote areas, which discouraged turnout among the majority of Lenjan's residents.

In previous elections under Reza Shah's rule, centralized government oversight had limited the extent to which landowners could influence election outcomes. Elections had largely excluded such interference, with central authorities appointing representatives without the electoral involvement of local landowners. The fourteenth parliamentary term, however, marked a resurgence of landowners' influence and highlighted their renewed role as major political players. This shift was part of a broader effort by local elites across Iran to regain and consolidate their influence in an atmosphere of weakened centralized control.

Statistical analyses reveal that over 6,000 Lenjan voters were disenfranchised due to delays and ballot relocation tactics, supporting the study's hypothesis that the election was skewed in favor of the Shahreza candidate. The documented irregularities demonstrate how landowners used their influence within the election supervisory council to impede Lenjan voters and secure victory for their candidate.

The study concludes that the fourteenth parliamentary term marked a critical turning point, as landowners reestablished their influence in Iranian politics by capitalizing on the state's weakened administrative control. The Shahreza election provides a clear example of how local elites wielded power to sideline the opposition, using existing social structures to circumvent electoral laws. Through this reassertion of control, landowners were able to shift election outcomes, reinforcing their dominance in a manner that would set the stage for continued political interference in subsequent parliamentary elections.

Conclusion

The fourteenth parliamentary elections in Shahreza illustrate how the weakening of centralized governance enabled the landowning class to reassert control over electoral

processes, shaping the political landscape to favor their candidates. By exploiting procedural gaps and manipulating voter accessibility, landowners sidelined Lenjan voters and steered the election results to serve their interests. This case study highlights the broader role that the landowner class played across various Iranian constituencies during the early 1940s, showcasing a resurgence of local elite power that influenced parliament representation and the continued political dominance of landowners in post-Reza Shah Iran.

Bibliography

- Ābādīān, Hossein (2005), "Theoreticians of enlightened tyranny, a reflection on the political views of Alī Daštī and Morteżā Mošfeq Kāzemā", *Historical Studies*, no. 6, [In Persian].
- Ābādīān, Hossein (2009), "Elections of the Fifth Parliament and the Constituent Assembly based on unpublished documents of the Ministry of War", *Historical Studies*, no. 27, [In Persian].
- Ābrāhāmīān, Ervānd (2005), *Iran between two revolutions*, Tehrān: Ney Publications, [In Persian].
- Abtahī, Alī Rezā and Kīmīyā Kaštīārā (2013), "A brief overview of the performance of Taqī Fadakar, a member of the Tudeh labor union in Isfahan (1320-1332 Š)", *Scientific Journal of History Reseach*, no. 31, [In Persian].
- Afghari, Mohammad (2020), *Analysis of Political Participation During 5th to 24th Rounds of National Consultative Assembly Elections (1923-1978 A.D) (Case Study: Isfahan)*, Ph. D. Thesis, Isfahan, University of Isfahan, [In Persian].
- Afghari, Mohammad (2021), "Analysis of the elections of the fifth term of the National Consultative Assembly in Isfahan (based on the unpublished documents of the Archive and Library of the Islamic Parliament)", *Ganjīneh Asnād*, no. 121, [In Persian].
- Ann Lambton (1983), *Landlord and peasant in Persia*, Translated by Manūčīhr Amīrī, Tehrān: Elmī va Farhangī Publications, [In Persian].
- Anonymous (1977), *The Names of the representatives of the National Consultative Assembly*, Tehrān: (n.p.), [In Persian].
- Āqelī, Bāqer (2001), *Biography of contemporary political and military figures of Iran*, Tehrān: Negāh Publications, [In Persian].
- Avery, Peter (2009), *The history of Iran in Pahlavi era, The Cambridge History of Iran*, Tehrān: Jami Publications, [In Persian].
- Bahār, Mohammad Taqī (1987), *History of Iranian political parties*, vol. 1, Tehrān: Šerkat Sahāmi Ketābhāie Jībī, [In Persian].
- Bahrāmī, Alī et al. (2021), *The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā*, vol. 1: Katībeh Māndegār, [In Persian].
- Bāqeri, Abbās (2006), *Getting to know the history of legislative assemblies in Iran (14th round)*, Tehrān: Governmental Fundamental Studies Group, [In Persian].
- Bašīrīeh, Hossein (1995), *Political sociology of Iran*, Tehrān: Ney Publications, [In Persian].

69 Abstract

- Cronin, Stephanie (2014), *The Making of Modern Iran: State and Society Under Riza Shah*, translated by Morteżā Sāqebfar, Tehrān: Ney Publications, [In Persian].
- Dowlatabādī, Yahyā (1983), *Hayāt Yahyā*, vol. 4, Tehrān: Attār & Ferdowsī, [In Persian].
- Eyvazzādeh, Šahlā (2005), “Beating the director of Mihan newspaper”, *Ganjneh Asnād*, no. 60, [In Persian].
- E'zāz Nīkpey, Azīz-Allāh (1968), *Taqdīr yā Tadbīr (Fate or Tact)*, Tehrān: Ībn-Sinā Publications, [In Persian].
- Farāhanī, Hassan and Hīdayat-Allāh Behbūdī (2014), *Journal of Contemporary History of Iran*, vol. 2, Tehrān: Political Studies and Research Institute, [In Persian].
- Farok, Mehdī (1968), *Political memoirs of Mehdī Farok*, Tehrān: Amīr Kabīr Publications, [In Persian].
- Foran, John (1392), *Fragile Resistance: Social Transformation in Iran from 1500 to the Revolution*, translated by Ahmad Tadaion, Tehrān: Rasā Publications, [In Persian].
- Hoeltzer, Ernst (1976), *Iran in one hundred and thirteen years ago*, translated by Mohammad Asemī, Tehrān: Ministry of Culture, [In Persian].
- Homāe'ī Šīrāzī, Jallāl-al-Dīn (2011), *History of Isfahan, events and sultans of Isfahan*, Tehrān: Institute for Humanities and Cultural Studies, [In Persian].
- Honarfar, Lotf-Allah (1344), *The historical heritage of Lenjan*, Vahid Magazine, no. 18, [In Persian].
- Hosseini, Hamzeh and Atā Amuziān (2021), “The effect of Reza Shah's modernization on the landowning class (1320-1304)”, *Tarikhnameh Kārazmī*, no. 33, [In Persian].
- Ivanov, Mikhail (1977), *The modern history of Iran*, translated by Hūšang Tīzābī and Hassan Qāempanāh, [In Persian].
- Javādī, Ahmad (1961), *Historical, political, social and economic conditions of Shahreza (Qemsheh)*, M. A. Thesis, Isfahan, University of Isfahan, [In Persian].
- Kamālīnežād, Žāleh (2018), *Rostāq e Lenjān*, Isfahān: Isfahan Municipality Publications, [In Persian].
- Lavā Mokhtārī, Šāhpūr (1974), “Memories of half a century of service: Esfand 1299 coup”, *Vahid Magazine*, no. 30, [In Persian].
- Mahdavi, Mūsīh-al-Dīn (2007), *Ae'lam e Īsfahān*, vol. 1, Qolām Rezā Nasr-Allāhī (ed.), Isfahān: Isfahan Municipality Publications, [In Persian].
- Mollāe'ī Tavānī, Alī Rezā (2002), *The National Consultative Assembly and the consolidation of Reza Shah's dictatorship*, Tehrān: Islamic Revolution Documents Center, [In Persian].
- Monsef, Mostafā (2021), *The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā*, vol. 4: Katībeh Māndegār, [In Persian].
- Morvārīd, Yūnes (1998), *From the constitutional movement to the republic, a look at the rounds of legislative assemblies in the constitutional era*, Tehrān: Ohadī Publications, [In Persian].
- Nasīrī Tayebī, Mansūr (2014), “Political life of Solat Al-Dowleh Qashqai (2), from the First World War to the last days”, *Asnād Bahārestān*, no. 5, [In Persian].
- Pūrbaqtīār, Qafār (2007), “Reza Shah and the forced resettlement plan of Bakhtiari nomads”, *Moskūieh*, no. 8, [In Persian].
- Qani, Sīrūs (1998), *Iran and the Rise of Reza Shah: From Qajar Collapse to Pahlavi Power*, translated by Hassan Kāmsād, Tehrān: Nīlūfar Publications, [In Persian].

- Qašqāe'ī, Mohammad Nāsser (1982), Interview with Mohammad Nāsser Qašqāe'ī (Solat), interviewer: Hab'īb Lājvard'ī, Los Angeles: Harvard Oral History Institute, [In Persian].
- Qolfī, Mohammad Vahīd (2000), *Parliament and modernization in Iran*, Tehrān: Ney Publications, [In Persian].
- Qorbānpūr, Kōdābakš et al. (2018), "Challenge of the modern state of Pahlavi and Tribe: Obstacle of Political Development", *The history of Iran and Islam of Al-Zahra University*, no. 40, [In Persian].
- Rahīmī, Hamīd (2021), *The encyclopedia of Šahrezā, Šahrezā*, vol. 4: Katībeh Māndegār, [In Persian].
- Rahmānīan, Daruš (2012), *Iran between two coups*, Tehrān: Samt Publications, [In Persian].
- Richards, Fred (2000), *Fred Richards' travelogue*, translated by Mahīndoḡt Sabā, Tehrān: Elmī Farhangī Publications, [In Persian].
- Šahīdī, Abū-al-Qassīm (1972), "How did the Isfahan elections in 1322 Š go and why was the governor mute", *Vahīd Magazine*, no. 17, [In Persian].
- Šajīe'ī, Zahrā (1965), *Representatives of the National Consultative Assembly in twenty-one legislative rounds*, Tehrān: Institute of Social Studies and Research, [In Persian].
- Tahmāsbī, Sāsān and Mohammad Rostamī (2011), "Bakhtiari rebellion in 1308 Š", *Ganjīneh Asnād*, no. 82, [In Persian].
- Vāez, Nafīseh (2009), "The methods of taking away the economic power of tribal and nomadic leaders during the period of Reza Shah", *Payām Bahārestān*, no. 6, [In Persian].
- Vahīdnīā, Seif-Allāh (1974), *Kār-nāmeḡ Lenjān*, (n.p.), [In Persian].
- Yekrangān, Mīrhossein (1957), *Golgūn Kafanān*, Tehrān: Elmī Publications, [In Persian].
- Zeilabpūr, Bābak and Morteżā Dehqānnejad (2021), "An Analysis of the Settlement Policy of the Qashqai Tribe by the First Pahlavi Government", *Historical Researches*, no. 49, [In Persian].

Newspapers

- Erfān*, Owned and Managed by Ahmad Erfān, Published in Isfahan.
- Īsfahān*, Owned and Edited by Amīr-Gholī Amīnī, Published in Isfahan.
- Naqš Jahān*, Owned by Hūssein Nūrsadeqī, Published in Isfahan.
- Našriyeh *Farhangī Šahrezā* (1950), Published in Šahrezā.
- Sālnāmeḡ *Farhang Šahrezā* (1957), Šahrezā: Šerkat Čāp Šahrezā.
- Sarnevešt*, Owned by Javād Majd Sahbāzādeh, Published in Isfahan.

Unpublished Documents

- Archive and Library of the Islamic Parliament
- Isfahan constituency elections documents: 5/7/5/2, 5/7/5/3, 5/7/5/5, 5/7/5/6, 5/7/5/9, 7/7/1/3.
- Election monitoring commission reports of Isfahan constituency in 7th, 14th & Shahreza constituency in 14th rounds of parliamentary elections.

نقش طبقه زمین دار در انتخابات مجلس چهاردهم شورای ملی (۱۳۲۲ ش / ۱۹۴۳ م)؛ مورد مطالعه: حوزه انتخابیه شهرضا

محمد افتری*

مرتضی نورائی**

چکیده

به دنبال اشغال ایران توسط متفقین در شهریور ۱۳۲۰ ش / آگوست ۱۹۴۱ م، طبقه زمین دار ضعیف دولت مرکزی در فضای آشفته جنگ جهانی دوم را غنیمت شمرد تا به تحکیم موقعیت اجتماعی خود بپردازد و سهم بیشتری در مناسبات قدرت کسب کند. نمود بارز این پدیده در انتخابات مجلس چهاردهم شورای ملی به وقوع پیوست، جایی که با استعفای رضاشاه و تفویض سلطنت به ولی عهد جوان، خلأ استبداد متمرکز پیشین فضا را برای ظهور مجدد خان سالاری های پراکنده و نقش آفرینی ملاکان محلی در انتخابات مجلس مهیا کرده بود. پژوهش حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی و تلفیق دو روش کیفی و کمی برپایه اسناد منتشر نشده آرشیو مجلس شورای اسلامی نشان می دهد که چگونه سرنوشت انتخابات مجلس چهاردهم در بسیاری از حوزه ها به دست ملاکین افتاد و چهره هایی جدید از طبقه زمین دار برای نخستین بار به نمایندگی مجلس رسیدند. این مقاله با مطالعه موردی حوزه انتخابیه شهرضا برپایه اسناد منتشر نشده آرشیو مجلس شورای اسلامی به ارائه تحلیل آماری از نحوه توزیع تعرفه و اخذ رأی در این حوزه انتخابیه می پردازد. مسئله اصلی این پژوهش آن است که چگونه نامزد شهرضا با داشتن جمعیت رأی دهنده کم تر نسبت به نامزد مردم لنجان به مجلس شورای ملی راه یافت. یافته ها مؤید این فرضیه تحقیق است که طبقه زمین دار محلی شهرضا با دخالت های فراقانونی برای پیروزی کاندیدای موردنظر خود نه تنها آزادی های حداقلی و سلامت انتخابات

* پژوهش گر پسادکتری تاریخ، گروه تاریخ و ایران شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)،
afghari@litr.ut.ac.ir

** استاد تمام گروه تاریخ و ایران شناسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران، m.nouraei@litr.ui.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۰۸، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۴/۱۸

را مخدوش کرد، بلکه عملاً بخش عمده‌ای از رأی‌دهندگان منطقه لنجان را نیز از حق طبیعی مشارکت در انتخابات محروم کرد.

کلیدواژه‌ها: طبقه زمین‌دار، انتخابات، مجلس شورای ملی، مجلس چهاردهم، شهرضا، لنجان.

۱. مقدمه

مقارن با برآمدن حکومت پهلوی، جامعه ایران به‌طور سستی از شش طبقه اجتماعی تشکیل می‌شد که عبارت بودند از شاه‌زادگان قاجار، علما، تجار، بازاریان، ملاکین، و کشاورزان. به‌دنبال پیروزی جنبش مشروطه و با تدوین نخستین نظام‌نامه انتخابات مجلس شورای ملی، این طبقات به‌رسمیت شناخته شده و حق رأی به‌دست آوردند. تا پیش از به‌قدرت‌رسیدن رضاشاه، هریک از این طبقات سهمی از کرسی‌های نمایندگی مجلس شورای ملی کسب کرده بودند که البته توزیع آن به‌فراخور مناسبات اجتماعی ایران هم‌وزن و یک‌نواخت نبود. اشراف به‌واسطه تبار و ارتباط مستقیم با نهاد سلطنت فراتر از نظام حقوقی نوپای پس از مشروطه جایگاهی ویژه در مجلس داشتند. نقش دیرینه و کارکرد مذهبی روحانیون در تاریخ ایران به این طبقه منزلت اجتماعی خاصی می‌داد که با هیچ‌یک از طبقات دیگر قابل‌مقایسه نبود و روابط اقتصادی درهم‌تنیده بازرگانان و بازاریان در سایه تاریخچه مبارزات صنفی این دو طبقه در جریان جنبش مشروطه شرایط خاص خود را ترسیم می‌کرد.

در میان این طبقات، زمین‌داران، که در اسناد تاریخی این دوره از آنان با عنوان «ملاکین» یاد شده، شرایطی استثنایی داشتند. پیوند دیرینه مالک و زارع در اقتصاد کشاورزی ایران طبیعتاً طبقه زمین‌دار را بر رعایای زیردست خود برتری می‌داد و همین پدیده در انتخابات مجلس نیز مشهود بود. ملاکان بزرگ از بدو برپایی مشروطه بر نظام پارلمانی ایران چیره شدند. در مجلس اول بیش از یک‌پنجم نمایندگان از اشراف زمین‌دار بودند و این روند تا مجلس پنجم باز هم به‌نفع طبقه زمین‌دار تداوم داشت. بی‌شک، استطاعت اقتصادی ملاکین در رسیدن به کرسی‌های مجلس بی‌تأثیر نبود، اما علت مهم‌تر این پدیده را بایستی در ساختار اجتماعی ایران و روابط حاکم بر نظام ارباب-رعیتی جست‌وجو کرد. در انتخابات مجلس شورای ملی، زارعین به اشاره خوانین به پای صندوق‌های رأی برده می‌شدند و به‌صورت توده‌وار به کاندیداهای موردنظر آنان رأی می‌دادند. این پدیده، که در آن دوران با عبارت تحقیرآمیز «رأی گوسفندوار» توصیف شده، نظر به بافت جمعیتی ایران در اواخر عصر قاجار و غلبه قاطع جمعیت روستایی بر شهری، نتیجه انتخابات را با اختلاف به‌نفع زمین‌داران رقم می‌زد و مشارکت آگاهانه‌تر

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات مجلس چهاردهم ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۷۳

توده‌های شهری را عملاً خنثی می‌کرد. هرچند دوران سلطنت رضاشاه کم‌وبیش به‌مدت دو دهه در تسلط بلامنازع ملاکین بر تعیین سرنوشت انتخابات مجلس وقفه ایجاد کرد، لیکن این دوره کوتاه‌تر از آن بود که مناسبات کهن اجتماعی بین ارباب و رعیت را برای همیشه از میان بردارد. ازاین‌رو، پس از مجلس سیزدهم، طبقه زمین‌دار با تکیه بر رأی کشاورزان و توده‌های روستایی به دخالت مستقیم در روند انتخابات مجلس پرداخت.

حوزه انتخابیه شهرضا در انتخابات مجلس چهاردهم موردی خاص برای مطالعه این پدیده است. مقاله حاضر با بازخوانی صورت‌مجلس انجمن نظار انتخابات این حوزه و ارائه تحلیلی آماری مبتنی بر استخراج داده‌های این سند منتشرنشده به بررسی کیفی و کمی نقش طبقه زمین‌دار در منحرف‌کردن انتخابات از مسیر قانونی خود می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه ملاکان شهرضایی با دخالت در سازوکار توزیع تعرفه و تعویق مکرر فرایند اخذ رأی مشارکت مردم منطقه لنجان را بی‌اثر کردند تا نامزد موردنظر خود را به مجلس چهاردهم بفرستند. این درحالی است که در مقایسه با مجالس دوره رضاشاه، این ملاکین هرگز از چنین نقشی در برگزاری انتخابات مجلس برخوردار نبودند و نماینده این حوزه نیز مانند اقصی نقاط کشور همواره به‌صلاح‌دید دولت مرکزی در فضایی استبدادی و انتخاباتی غیررقابتی تعیین می‌شد.

این بررسی از آن جهت اهمیت دارد که به‌لحاظ پیشینه پژوهشی در حیطه مطالعات مجلس تا به حال کتاب یا مقاله‌ای مختص به انتخابات حوزه انتخابیه شهرضا منتشر نشده است. تنها می‌توان از خلال آثاری هم‌چون «نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست‌ویک دوره قانون‌گذاری» (شجعی ۱۳۴۴)، «از مشروطه تا جمهوری، نگاهی به ادوار مجالس قانون‌گذاری در دوران مشروطیت» (مروارید ۱۳۷۷)، و مجلد مربوط به دوره چهاردهم مجموعه آشنایی با تاریخ مجالس قانون‌گذاری در ایران (باقری ۱۳۸۵)، که همگی در ابعاد ملی به مسئله پارلمانتاریسم و انتخابات در ایران عصر پهلوی پرداخته‌اند، اطلاعاتی پراکنده و البته محدود به‌دست آورد. سایر آثار منتشرشده در تاریخ محلی منطقه مانند دانش‌نامه شهرضا (گروه نویسندگان ۱۴۰۰) نیز از این قاعده مستثنا نیستند. آثار موجود بر نقش تعیین‌کننده طبقه زمین‌دار این منطقه در انتخابات مجلس به‌ویژه در دوره چهاردهم اشاره‌ای نداشته‌اند و تنها به ارائه اسامی کاندیداهای حوزه انتخابیه شهرضا پرداخته و یا نهایتاً به نقل شرح حال مختصری از آنان بسنده کرده‌اند. ازاین‌رو، ارائه پژوهشی جدید در این موضوع ضرورت می‌نماید.

۲. مجلس چهاردهم؛ زمین‌داران محلی، احیای جایگاه پیشین، و نقش آفرینی نوین

پس از پیروزی جنبش مشروطه و در فاصلهٔ مجالس اول تا پنجم شورای ملی، ملاکین با تکیه بر برتری اجتماعی خود جایگاه قابل‌توجهی در ترکیب نمایندگان مجلس کسب کردند و بر ارکان نظام جدید سیطره یافتند (ملایی توانی ۱۳۸۱: ۲۲۴). در مجلس اول، ۲۱ درصد از نمایندگان از اشراف زمین‌دار بودند (بشیریه ۱۳۷۴: ۲۰۲) و این برتری نسبی به‌لطف رأی توده‌های روستایی تحت امر مالکان تا پیش از تأسیس سلسلهٔ پهلوی حفظ شده بود. رضاخان پیش از سلطنت و در ایامی که هنوز تصدی وزارت جنگ را برعهده داشت به‌منظور نمایش محبوبیت اجتماعی داوطلب نمایندگی مجلس پنجم از چندین حوزهٔ انتخابیه شد (افق ۱۴۰۰: ۴۶). به‌رغم دخالت آشکار وزارت جنگ در انتخابات (بهار ۱۳۵۷: ج ۱، ۳۰۴) و تلاش همه‌جانبهٔ نظامیان برای پیروزی وزیر جنگ (انتخابات مجلس پنجم به‌روایت اسناد ۱۳۸۴: ج ۱؛ آبادیان ۱۳۸۸)، حامیان رضاخان دریافته بودند که وزن سبد رأی طبقهٔ زمین‌دار تا چه‌حد تعیین‌کننده است و به‌دنبال متحدینی از میان ملاکین محلی بودند (فراهانی ۱۳۹۳: ج ۵، ۶۵) تا بتوانند رأی توده‌های روستایی را به‌نفع سردار سپه روانهٔ صندوق‌ها کنند. افزون‌براین، تمایل آزمندانۀ رضاشاه برای قرارگرفتن در ردیف زمین‌داران بزرگ کشور (آبراهامیان ۱۳۸۴: ۱۷۱) و تلاش او به‌منظور تکوین یک طبقهٔ زمین‌دار نوین متشکل از امرای ارتش، کارگزاران رده‌بالای دولتی، مقاطعه‌کاران، و بازرگانان (فوران ۱۳۹۲: ۳۴۷؛ ایوانف ۱۳۵۶: ۶۹) حکایت از شأن و اهمیت طبقهٔ ملاک در ساختار اجتماعی ایران عصر پهلوی اول داشت.

چنین می‌نماید که طی سال‌های سلطنت رضاشاه، حکومت به‌نوعی مصالحهٔ نانوشته با طبقهٔ زمین‌دار سستی رسیده بود. ملاکینی که حاضر به همکاری با دستگاه حکومت بودند و با برنامه‌های تمرکزگرایانۀ دولت همراه می‌شدند در حاشیۀ امنی قرار می‌گرفتند که منافع ارضی و پایگاه اجتماعی آنان را حفظ می‌کرد. قوانینی که به‌منظور اصلاح امور ثبتی و مالیات‌های کشاورزی از تصویب مجلس می‌گذشت عملاً به حفظ مالکیت بخش عمدهٔ طبقهٔ زمین‌دار می‌انجامید (حسینی ۱۴۰۰: ۲۲). باوجوداین، آن‌جا که رضاشاه از جانب عمدهٔ مالکان احساس خطر می‌کرد و یا کار به تمرد زمین‌داران و مصاف با برنامه‌های نوسازی حکومت می‌انجامید، رویکردی تهاجمی در پیش می‌گرفت. سرکوب دو ایل بختیاری و قشقایی (آوری ۱۳۸۸: ۲۷)، اقداماتی هم‌چون رویارویی خشونت‌بار نظامی (یک‌رنگیان ۱۳۳۶: ۴۰۳؛ نصیری طیبی ۱۳۹۳: ۱۲۰)، فرهنگ‌زدایی ایلی (قربان‌پور ۱۳۹۷: ۱۱۰)، ضبط و معاوضهٔ روستاهای ملکی (واعظ ۱۳۸۸: ۹۵۷)، تقسیم قلمروی بین استان‌های هم‌جوار (پوریختیار ۱۳۸۶: ۴۸)، و نهایتاً محاکمه،

زندان، و اعدام خوانین (طهماسبی ۱۳۹۰)، که خود از عمده مالکان کشور بودند (لمبتن ۱۳۶۲: ۴۹۷)، از جمله برنامه‌هایی بود که برای نابودی ساختار قبیله‌ای (رحمانیان ۱۳۹۱: ۱۲۶) و پیش‌برد پروژه دولت ملی (غنی ۱۳۷۷: ۳۵۴) در ایران به‌معرض اجرا گذاشته می‌شد. زمین‌های مصادره‌شده غالباً در مزایده‌های دولتی به‌فروش می‌رسید. یک نمونه، که به‌لحاظ جغرافیایی بی‌مناسبت با مورد مطالعه این پژوهش نیست، مربوط به املاک ایل قشقایی بود که دامنه آن از استان فارس در جنوب تا شهرضا و سمیرم در شمال امتداد داشت (زیلاب‌پور ۱۴۰۰: ۲۱). ابوطالب شیروانی، نماینده پیشین شهرضا و وکیل وقت دادگستری، یکی از خریداران زمین‌های مرغوب قشقایی در سمیرم بود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۵ مهر ۱۳۲۴). شیروانی در دوره چهاردهم مجلس مجدداً کاندیدای نمایندگی حوزه انتخابیه شهرضا شد و همین سابقه به تعارض و دشمنی قشقایی‌ها با وی در جریان انتخابات انجامید.

به‌رغم ملاکینی که پایگاه اجتماعی عشایری داشتند، طبقه زمین‌دار یک‌جانشین درمجموع از در سازش با حکومت درآمد و بالطبع در فاصله مجالس ششم تا سیزدهم، ملاکین هم‌چنان بیش از نیمی از کرسی‌های مجلس را در اختیار داشتند (قلفی ۱۳۷۹: ۱۱۲؛ بشیریه ۱۳۷۴: ۲۰۳). البته، این بدان معنا نیست که آنان می‌توانستند هم‌چون مجالس اول تا پنجم صحنه‌گردان انتخابات مجلس باشند. حکومت رضاشاه مشخصاً حکومت اشراف زمین‌دار نبود و پایه‌های اجتماعی خود را بر ارتش نوین، بروکراسی مدرن، و طیفی از روشن‌فکران محافظه‌کار مستقر کرده بود (همان). بااین‌حال، مدارای هرچند شکننده بین نظام حاکم و طبقه زمین‌دار سستی موجب شد که قدرت اقتصادی این طبقه در طی سال‌های سلطنت رضاشاه درمجموع آسیب چندانی نبیند و همین مسئله زمینه را برای ظهور مجدد خان‌سالاری‌های متعدد پس از شهریور ۱۳۲۰ ش و دخالت زمین‌داران محلی در انتخابات مجلس چهاردهم فراهم آورد.

با اشغال ایران توسط متفقین، نظم نوینی که دولت مرکزی توانسته بود به‌طور نسبی برقرار کند به‌یک‌باره فروپاشید و نیروهای گریز از مرکز دوباره در سراسر کشور سر برآوردند. در این میان، مجلس سیزدهم، که خود محصول انتخابات دوران رضاشاه بود، قانونی تصویب کرد که به‌موجب آن املاک شاه مستعفی به صاحبان اولیه آن عودت داده شود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۲ خرداد ۱۳۲۱). این قانون نویدبخش احیای دوباره جایگاه اجتماعی ملاکین بود. نتایج انتخابات دوره چهاردهم مجلس در بسیاری از حوزه‌های انتخابیه نیز مؤید ظهور دوباره خان‌سالاری‌های پراکنده در گوشه‌وکنار ایران پس از خروج رضاشاه از کشور است. چهره‌هایی مانند ناصرقلی اردلان، که از حوزه انتخابیه سنندج به کرسی وکالت دست یافت،

سید محمدالله ذکایی از خلخال، محمد ذوالفقاری فرزند علیقلی خان اعظام السلطنه از زنجان، عزت‌الله خان بیات از اراک، عباس قبادیان رییس ایل کلهر از حوزه انتخابیه کرمانشاه، غلامحسین رحیمیان از قوچان، حسام دولت‌آبادی از اصفهان، محمدتقی پسر علی‌قلی خان سردار اسعد از دزفول، احمدقلی صمصام بختیاری از شهرکرد، و محمدحسین فرزند صولت‌الدوله قشقایی از آباء نام‌هایی در میان نمایندگان مجلس چهاردهم بودند (سامی نمایندگان مجلس شورای ملی ۱۳۵۶: ۱۸۲)، که هریک به‌نوعی به طبقه زمین‌دار تعلق داشتند و برای نخستین بار بود که پا به صحن بهارستان می‌گذاشتند. به این جمع، باید شخصیت‌هایی را افزود که اگرچه خود ملاک نبودند، لیکن به‌واسطه حمایت اشراف زمین‌دار به مجلس راه یافتند. برای نمونه، راه‌یابی تقی فداکار، نماینده توده‌ای اصفهان به مجلس چهاردهم، بدون پشتیبانی صارم‌الدوله، عمده مالک اصفهان، محقق نمی‌شد (افقری ۱۳۹۸: ۱۴۸) و یا فرضاً نصرالله سیف‌پور فاطمی در حضور رقیبی محلی و شناخته‌شده مانند ابوالقاسم پاینده، تنها با حمایت تفنگچیان بختیاری بود که سر از صندوق انتخابات نجف‌آباد برآورد (شهیدی ۱۳۵۱: ۵۰).

همه این موارد مبین تلاش طبقه زمین‌دار برای احیای جایگاه پیشین در مجلس و نقش‌آفرینی نوین در فضای آشفته سال‌های جنگ جهانی دوم این بار به‌عنوان مدعیان «حمایت از مشروطه»، «قانون اساسی»، و «پارلمنتاریسم» (بشیریه ۱۳۷۴: ۲۰۳) بود. بررسی اسناد تاریخی مجلس چهاردهم نشان می‌دهد که حوزه انتخابیه شهرضا نیز از نفوذ ملاکان محلی مستثنا نبود؛ باین حال، پرونده انتخابات این حوزه از همه‌جا پیچیده‌تر به‌نظر می‌رسد و مطالعه دخالت‌های آشکار طبقه زمین‌دار پژوهشی عمیق‌تر می‌طلبد.

۳. حوزه انتخابیه شهرضا در انتخابات مجلس چهاردهم و نقش طبقه زمین‌دار محلی

پیش از پرداختن به نقش طبقه زمین‌دار محلی، توضیح مواردی درباره حوزه انتخابیه شهرضا ضروری است. نفس تعریف جغرافیایی این حوزه همواره محل بحث و تعارض‌های بسیار بود. بنابر عرف نظام پارلمانی در ایران، برای هر صد هزار نفر جمعیت، یک سهمیه از کرسی‌های نمایندگی مجلس در نظر گرفته شده بود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۹ تیر ۱۲۹۰)، اما این قاعده در عمل چندان مراعات نمی‌شد. ارزیابی‌های غیررسمی در اوایل دوره پهلوی جمعیت اصفهان و توابع آن را تا نه صد هزار نفر تخمین می‌زد (کمام، سند ۳/۵/۷/۵؛ ۲/۵/۷/۵). باوجود این برآورد، تعداد نماینده و جمعیت این منطقه تناسبی نداشت. مسئله‌ای که نه‌فقط عرایض مکرر مردم را در پی داشت (کمام، سند ۵/۵/۷/۵؛ ۶/۵/۷/۵)، بلکه مورد‌اذعان نمایندگان دیگر

نقاط کشور نیز بود (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۸ اسفند ۱۳۰۳). در نتیجه این محدودیت‌ها، سه حوزه انتخابیه در این بخش از کشور تعریف و تنها پنج نماینده به آن‌ها اختصاص داده شده بود. حوزه انتخابیه اصفهان دارای سه نماینده و حوزه‌های انتخابیه نجف‌آباد و شهرضا هر کدام دارای یک نماینده بودند (کمام، سند ۹/۵/۷/۵).

۱.۳ شهرضا و لنجان، تضادهای اجتماعی در قالب یک حوزه انتخاباتی

جمعیت شهرضا مقارن با انتخابات مجلس چهاردهم کم‌تر از چهل هزار نفر بود و این جمعیت تا اواسط دهه ۱۳۳۰ خورشیدی (رحیمی ۱۴۰۰: ۱۰)، هم‌چنان به حد نصاب برای کسب سهمیه یک نماینده نمی‌رسید. از این رو، به‌منظور تشکیل یک حوزه انتخابیه، منطقه پرجمعیت لنجان، که به‌تنهایی بیش‌تر از صد هزار نفر جمعیت داشت، به شهرضا ضمیمه شده بود. با چنین ترکیب جمعیتی، قاعدتاً شهرضا باید فرع بر لنجان قرار می‌گرفت، اما سنت استقرار حوزه مرکزی انجمن نظار انتخابات در شهرضا لنجان را در موضع ضعف قرار می‌داد و مجبور به پیروی از تصمیمات شهرضا می‌کرد؛ مسئله‌ای که طبیعتاً انتقاد لنجانی‌ها را برمی‌انگیخت.

گذشته‌ازاین، نوع اقتصاد و معیشت دو منطقه نیز تاحدود زیادی متفاوت بود. مسیر زاینده‌رود از میانه دشت لنجان می‌گذشت و کشاورزی پرباری را برای این منطقه فراهم می‌کرد. تولید انبوه تریاک، که طی شورش‌های خون‌بار (لواء مختاری ۱۳۵۳: ۵۱) نهایتاً محدود شده و به‌افول گرایید، خاک حاصل‌خیز برای کشت برنج نسبتاً مرغوب (کمالی‌زاد ۱۳۹۷: ۱۸۴)، زراعت گندم، جو، صیفی‌کاری، و سایر تولیدات نباتی (هنرفر ۱۳۴۴: ۴۹) لنجان را از سایر مناطق این حوزه انتخابیه متمایز می‌کرد. در سوی دیگر، کشاورزی در شهرضا به‌واسطه بعد مسافت از آبشخور زاینده‌رود رونق لنجان را نداشت. در این منطقه، کشت‌و‌زرع یا وابسته به حفر قنات بود و یا به‌صورت دیم انجام می‌شد. ازسوی دیگر، حجم محصولات کشاورزی شهرضا بیش‌تر نیازهای خود شهر را تکافو می‌کرد تا آن‌که ابعاد صدور به سایر مناطق کشور را دارا باشد (جوادی ۱۳۴۰: ۱۴). البته، جاذبه زیارتی امام‌زاده جعفر بن موسی (ع) موسوم به شاه‌رضا، باغداری، تولید صنایع‌دستی، و فراورده‌های دامی و لبنی مزیت‌های رقابتی شهرضا بودند، اما نه در آن حد که اقتصاد این شهر را بر کل لنجان برتری دهند.

جمع‌شدن این تضادهای اجتماعی در یک حوزه انتخاباتی، آن هم در سایه اشغال کشور، کل منطقه را مستعد تنش‌های جدید کرده بود. با این زمینه‌ها، هیچ بعید نبود که در کارزارهای انتخاباتی مجلس چهاردهم، لنجان و شهرضا نامزدهای جداگانه معرفی کرده و با تمام توان در جهت پیروزی در انتخابات وارد میدان شوند.

۲.۳ نامزدهای انتخاباتی در حوزه انتخابیه شهرضا

نامزد مورد حمایت مردم لنجان روزنامه‌نگار کهنه‌کاری به نام ابوطالب شیروانی ملقب به بنان‌السلطان بود. وی مدیریت جریده میهن و سابقه نمایندگی قمشه در مجالس پنجم و ششم را در کارنامه داشت. او در ایام جوانی به عضویت انجمن ولایتی اصفهان درآمد و با افکاری باستان‌گرایانه در ردیف چهره‌های متجدد و متمایل به مشروطه‌خواهان بود. شیروانی در بهار ۱۲۹۹ ش/ ۱۹۲۰ م به واسطه انتشار مقالاتی در روزنامه میهن یک‌چند بازداشت و شکنجه شد (عیوض‌زاده ۱۳۸۴: ۷۹)، اما چندی بعد با پشتیبانی تیمورتاش به نمایندگی مجلس پنجم از قمشه دست یافت و در جریان انقراض سلسله قاجار و تشکیل مجلس مؤسسان، به خیل طرف‌داران سردار سپه پیوست (آبادیان ۱۳۸۴: ۱۳۲). تمایل به هسته قدرت کرسی نمایندگی بنان‌السلطان در مجلس ششم را نیز تضمین کرد. شایان توجه است که شیروانی متولد اصفهان بود، اما اصالتی قمشه‌ای داشت (مهدوی ۱۳۸۶: ۲۸۶)؛ بنابراین، نمایندگی وی از شهرضا بدون زمینه و معروفیت محلی محسوب نمی‌شد. از قضا، خود وی در تغییر نام قمشه به شهرضا نیز نقش داشت (بهرامی و دیگران ۱۴۰۰: ۷۴)، لیکن چندان روشن نیست چه عواملی باعث شد که شیروانی پس از یک تلاش نافرجام برای رسیدن به نمایندگی اصفهان در مجلس هفتم از کلیه فعالیت‌های سیاسی منصرف شده و تا پایان حکومت رضاشاه، کار وکالت دادگستری را پیشه سازد. به‌هرروی، در فضای آزاد سیاسی پس از اشغال ایران توسط متفقین، شیروانی به باز نشر روزنامه میهن پرداخت و مقارن با انتخابات مجلس چهاردهم، با بیش از پنجاه سال سن، مجدداً سودای نمایندگی شهرضا را در سر می‌پروراند.

کاندیدای دیگر حوزه انتخابیه شهرضا دکتر غلام‌رضا کیان بود که اگرچه بعدها در نظام بروکراتیک عصر پهلوی دوم پیشرفت‌های چشم‌گیری کرد، اما در این ایام سن وی متجاوز از سی‌وهفت سال نبود. کیان با وجود داشتن مدرک دکتری حقوق و اقتصاد از دانشگاه پاریس و تصدی سمت‌هایی مانند استادی دانشگاه تهران، ریاست اداره آمار بانک ملی، عضویت در هیئت‌مدیره بانک کشاورزی، و مدیریت اداره انحصار تریاک (عاقلی ۱۳۸۰: ج ۳، ۱۳۰۴) بیش‌تر یک متخصص اقتصاد و در عالم سیاست هنوز جوانی جویای نام بود. با این اوصاف، وی برتری مشهود و تعیین‌کننده‌ای نسبت به ابوطالب شیروانی داشت، چراکه او از نظر پایگاه اجتماعی متعلق به خاندان خوانین کیان بود. پدرش، محمدقاسم‌خان، و برادرانش، محمدباقرخان و علیرضاخان کیان، ملاکان عمده و از متمولین شهرضا به‌شمار می‌رفتند (نشریه فرهنگی شهرضا ۱۳۲۹: ۳۰؛ سال‌نامه فرهنگ شهرضا ۱۳۳۶: ۶۰). خاندان کیان دست‌کم از دوران

قاجار ساکن شهرضا و رفته‌رفته به زمین‌داران اصلی این منطقه تبدیل شده بود، اما حوزه قدرت و اختیارات این خاندان نیز، به‌مانند سایر طبقات زمین‌دار سستی ایران در دوره رضاشاه، تحت نظارت و کنترل حکومت مرکزی قرار داشت. اینک، حضور یک عضو تحصیل‌کرده خانواده در مجلس علاوه‌براین که زمینه را برای بسط دوباره نفوذ اجتماعی خوانین کیان فراهم می‌کرد، می‌توانست به آن‌ها اعتباری سیاسی در ابعاد ملی ببخشد.

نامزد سوم، عزیزالله اعزاز نیک‌پی، کاندیدای شکست‌خورده حوزه انتخابیه اصفهان بود که تلاش می‌کرد به هر قیمت شده نمایندگی مجلس چهاردهم را به‌دست آورده و بلکه در آخرین لحظات به‌عنوان وکیل شهرضا راهی بهارستان شود. اعزاز نیک‌پی به‌واسطه آن‌که داماد ظل‌السلطان و از زمین‌داران عمده منطقه بود (همایی ۱۳۹۰: ۶۹۱) می‌توانست رأی بسیاری از کشاورزان توابع اصفهان را برای پیروزی خود سامان دهد. باوجوداین، وی در انتخابات اصفهان قربانی بازی سیاست صارم‌الدوله، برادر همسرش، شد و از راهیابی به مجلس بازماند (صمان، دوره ۱۴). اینک، آخرین امید او شرکت در انتخابات شهرضا بود که نسبت به اصفهان با تأخیر برگزار می‌شد. نیک‌پی حدوداً ده سال از دکتر کیان بزرگ‌تر بود و با داشتن سوابقی مانند یک دهه ریاست انجمن شهر اصفهان و تصدی استانداری کرمانشاه (اعزاز نیک‌پی ۱۳۴۷: ۵۸) چهره‌ای شناخته‌شده‌تر به حساب می‌آمد.

۳.۳ پایگاه اجتماعی و سبد رأی نامزدهای حوزه انتخابیه شهرضا

سبد رأی ابوطالب شیروانی بی‌تردید متکی به توده‌های روستایی لنجان‌ات بود. وی در ادوار پنجم و ششم جزو نمایندگان پرکار مجلس به حساب می‌آمد و علاوه‌بر سخن‌رانی‌های پرشمار و مطولی که پیرامون مسائل خرد و کلان ملی ارائه می‌کرد (مذاکرات مجلس شورای ملی، دوره ۵، ۶)، در موضوعات محلی نیز عملکرد پارلمانی قابل‌ملاحظه‌ای داشت. تلاش برای بازنگری در قانون انتخابات، درخواست افزایش تعداد نمایندگان اصفهان و توابع (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۹ مهر ۱۳۰۴)، ارائه اعتراض مکتوب به کمیسیون تجدیدنظر در قانون انتخابات، و پیشنهاد تخصیص سه نماینده مجزا برای حوزه‌های قمشه، سمیرم، و لنجان‌ات (کمام، سند ۶/۵/۷/۵)، دفاع از صادرات تریاک (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۲ اسفند ۱۳۰۵)، که به‌لحاظ تاریخی در اقتصاد منطقه سهمی عمده داشت (هولستر ۱۳۵۵: ۱۱؛ ریچاردز ۱۳۷۹: ۳۵) و انحصار آن ضرر هنگفتی به کشاورزان لنجانی و تجار اصفهانی تحمیل می‌کرد (دولت‌آبادی ۱۳۶۲: ج ۴، ۲۹۶)، اعتراض در سمت مخبر کمیسیون بودجه به‌سهم ناعادلانه اصفهان از مالیات

تریاک (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۶ شهریور ۱۳۰۶)، تأکید بر ارزش صدور تریاک در کنار نفت به عنوان یکی از دو منبع درآمدی دولت در حضور وزیر مالیه (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۲۳ شهریور ۱۳۰۶)، تذکر وضعیت اسفبار ابتلای اهالی لنجان به مالاریا بر اثر وجود آب راکد حاصل از برنج کاری به رییس کل صحنه کشور (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۱۶ شهریور ۱۳۰۶)، و موارد بسیار دیگری از این دست حکایت از اطلاع وی از معضلات و مطالبات موکلانش داشت. بنابراین، دور از ذهن نبود که اهالی لنجان یک صدا و متفق نام او را بر برگه های رأی بنویسند. به گزارش عباس نیکبخت، به عنوان شاهدی عینی، در آستانه انتخابات: «تمام رؤسا و کدخدایان و ریش سفیدان بلوک لنجان با هم دیگر هم عهد شده و مردانه» تصمیم گرفتند «تا جان در بدن دارند در راه موفقیت شیروانی جدیت و فداکاری کنند». نیکبخت ضمن آن که اذعان می کند سنش قد نمی دهد تا بداند شیروانی به عنوان نماینده ادوار گذشته چه رفتاری با موکلان خود داشته که او را «از صمیم قلب می پرستند» گواهی می دهد که به طور ناشناس این کاندیدا را تعقیب کرده و متوجه شده که وی بی تکلف از روستاهای سراسر لنجان بازدید می کند. طبق این گزارش: «همین که [شیروانی] در یک قریه وارد می شود مردم دست از کار خود کشیده و برای دیدار این مرد فروتن و خوش اخلاق هجوم آورده و با قیافه بشاش و صمیمی او را استقبال می نمایند». نیکبخت همچنین اضافه می کند که شیروانی با سادگی در دل لنجانی ها جا باز کرده و «عموم اهالی مثل پروانه، که دور شمع جمع می شوند، او را احاطه» می کنند (روزنامه اصفهان ۳۰ آبان ۱۳۲۲).

در سوی دیگر، سبد رأی دکتر غلامرضا کیان بستگی مستقیمی به مشارکت اهالی شهرضا داشت که در آن جا از معروفیت محلی بیش تری برخوردار بود. خاندان کیان به سادگی می توانست رأی توده وار رعایای خود را برای پیروزی دکتر کیان بسیج کند. با وجود این، از نظر جمعیت واجد شرایط، رأی شهرضا هرگز به تنهایی قادر به رقابت با رأی مردم لنجان نبود. تعرفه توزیع شده در چهار حوزه فرعی لنجان بیش از سه برابر حوزه مرکزی در شهرضا بود (صمان، دوره ۱۴)؛ بنابراین، خاندان کیان با همه نفوذی که در زادگاه خود داشت به ناچار باید متحدانی در سایر حوزه های فرعی پیدا می کرد. بخت با ملاکین شهرضایی یار بود. ابوطالب شیروانی دو دشمن سرسخت در منطقه داشت: صارم الدوله در شمال و خوانین قشقایی در جنوب، و این هر دو در انتخابات مجلس چهاردهم از در اتحاد با زمین داران محلی شهرضا درآمدند.

عداوت سران ایل قشقایی با شیروانی، چنان که گذشت، به سابقه سرکوب آنان در دوره رضاشاه بازمی گشت. البته، شیروانی مستقیماً نقشی در این سرکوب نداشت، اما توانسته بود با

شرکت در مناقصه‌های دولتی بخشی از زمین‌های مصادره‌شده قشقایی‌ها در سمیرم را به‌قیمتی ناچیز خریداری کند. همین مسئله شعله‌خشم قشقایی‌ها را برافروخته بود. حتی با آن‌که پس از استعفای رضاشاه، دولت ایران زمین‌های مصادره‌شده را به مال‌باختگان مسترد کرد و درازای آن روستاهایی در حدود ورامین به شیروانی داد (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۲۰ آبان ۱۳۲۴)، نمایندگی وی برای خوانین قشقایی، که کل منطقه را حوزه ایلی خود می‌پنداشتند، تحمل‌ناپذیر بود. ظاهراً مورد دیگری هم بر این دشمنی دامن می‌زد. موضوع البته به‌روایت ناصرخان صولت از این قرار بود که دستگاه حکومت رضاشاه به‌دست‌یاری شیروانی برای ملک‌منصور، برادر ناصرخان، پرونده‌سازی کرده و به‌جرم قتل یک روستایی قصد اعدام او را داشته است. ناصرخان می‌گوید که فرد مقتول موردادعا تا شصت سال بعد هم چنان زنده بوده و شیروانی صرفاً برای نابودکردن آن‌چه او «نهضت جنوب» می‌خواند چنین به این اعمال دست زده است (قشقایی ۱۳۶۱: ۲، ۱). بررسی صحت و سقم دعاوی خان قشقایی در حیطه این پژوهش نیست، اما بدیهی است که در چنین شرایطی قشقایی‌ها طبیعتاً خاندان کیان را متحد استراتژیک خود می‌دیدند. پیروزی دکتر کیان در انتخابات شاید برای آنان سود چندانی نداشت، اما نمایندگی شیروانی از شهرضا قطعاً آخرین چیزی بود که می‌خواستند. بنابراین، دکتر کیان می‌توانست بر روی رأی نواحی جنوبی شهرضا به‌ویژه منطقه سمیرم، که تحت سیطره قشقایی‌ها بود، حساب باز کند.

در شمال نیز، که حوزه استیلای صارم‌الدوله بود، ابوطالب شیروانی کار آسانی نداشت. وی به رأی‌آوری در لنجان امید بسته بود، اما نمی‌توانست از گزند اکبر مسعود به‌عنوان عمده مالک منطقه مصون باشد. سابقه تقابل این دو به انتخابات مجلس هفتم بازمی‌گشت. جایی که صارم‌الدوله و شیروانی هر دو تلاش داشتند به‌نماینده‌گی مجلس از اصفهان برسند. آن انتخابات با پیروزی قاطع اکبر مسعود همراه بود (کمام، سند ۳/۱/۷/۷ و بنان‌السلطان نتوانست جایگاهی بهتر از پنجمی به‌دست آورد (صمان، دوره ۷). سال‌های بعدی حکومت رضاشاه همراه با عزلت این هر دو از عالم سیاست همراه شد؛ لیکن، سوءظن بین یک شاه‌زاده قاجاری و روزنامه‌نگاری مستقل همواره بر رابطه صارم‌الدوله و بنان‌السلطان سایه انداخته بود. پس از استعفای رضاشاه و در فاصله مجالس چهاردهم تا هفدهم، اکبر مسعود صحنه‌گردان اصلی انتخابات اصفهان شد. در نتیجه، باوجود کدورت پیشین، حتی به‌رغم درخواست کتبی رعایای لنجان (روزنامه اصفهان ۳۰ آبان ۱۳۲۲) بسیار بعید بود که صارم‌الدوله با انتخاب شیروانی موافقت کند. شاید بتوان کاندیداتوری بی‌مقدمه اعزاز نیک‌پی در شهرضا را نیز در همین جهت ارزیابی کرد. طرح این

فرضیه البته بایستی همراه با دقت و بررسی کامل جوانب مسئله صورت پذیرد، زیرا می‌دانیم که فارغ از عناد صارم‌الدوله و شیروانی، اولاً اعزاز نیک‌پی اذعان می‌کند که حسرت نمایندگی مجلس را به دل داشت و به هر قیمتی در پی رسیدن به بهارستان بود و ثانیاً، یک رقابت درون خانوادگی ناشی از حرص و حسد بر روابط خود اعزاز با اکبر مسعود سایه انداخته بود (اعزاز نیک‌پی ۱۳۴۷: ۱۰۰). به هر روی، از آن جاکه سبد رأی نیک‌پی و شیروانی هم‌پوشانی زیادی خصوصاً در لنجان‌ات داشت، کاندیداتوری او حتی اگر به اشاره صارم‌الدوله هم نبوده باشد، ناخواسته باعث شکستن رأی شیروانی و کمک به دکتر کیان می‌شد.

۴.۳ روند برگزاری انتخابات در حوزه انتخابیه شهرضا

دوره چهاردهم انتخابات مجلس در حوزه انتخابیه شهرضا را می‌توان از نظر سلسله وقایعی که به وقفه‌های مکرر در انتخابات منجر شد، یکی از نادرترین نمونه‌ها در تاریخ مجلس ایران محسوب کرد. این انتخابات از تابستان ۱۳۲۲ ش/ ۱۹۴۳ م در زمان نخست‌وزیری علی سهیلی آغاز شد و تا اواسط بهار سال بعد، در حالی که مجلس چهاردهم رسماً افتتاح شده و دولت سهیلی جای خود را به کابینه محمد ساعد مراغه‌ای داده بود، به طول انجامید. در نیمه مرداد ۱۳۲۲ ش/ آگوست ۱۹۴۳ م، بخش‌دار شهرضا از ۳۶ نفر از طبقات شش‌گانه و معتمدان محلی برای تشکیل انجمن مرکزی نظار انتخابات شهرضا دعوت به عمل آورد. از چهره‌های سرشناس دعوت‌شده از طبقه علما می‌توان میرزا محمدرضا مهدوی و شیخ محمدهادی فرزانه را نام برد که بعدها با عنوان حکیم فرزانه به شهرت رسید (نشریه فرهنگی شهرضا ۱۳۲۹: ۱۲). دکتر محمد علی دانشگر، دکتر خلیل‌الله سپهر، و دکتر ابراهیم لیب از دیگر معاریف شهرضا (منصف ۱۴۰۰: ۵۰؛ سال‌نامه فرهنگ شهرضا ۱۳۳۶: ۵۶) نیز در جمع مدعوین بودند. لیکن، در میان اسامی، نام یک نفر بیش از همه جلب توجه می‌کرد؛ علیرضاخان کیان، برادر دکتر غلام‌رضا کیان، کاندیدای شهرضا، که به عنوان عضوی از طبقه «اعیان» دعوت شده بود. دعوت از او اگرچه غیرقانونی نبود، اما مسئله تضاد منافع خانواده کیان و تأمین آزادی انتخابات را مطرح می‌کرد. این موضوع وقتی اهمیت بیش‌تر پیدا می‌کند که بدانیم همه حضار در جلسه برای سمت ریاست انجمن مرکزی متفقاً به علیرضا کیان رأی داده‌اند (صمان، دوره ۱۴). ریاست برادر یکی از نامزدها بر انجمن مرکزی جنجال‌های فراوانی در این حوزه انتخابیه به بار آورد. اعتراضات به ترکیب انجمن مرکزی بیش‌تر از سمت لنجان بود. در این شرایط، وزارت کشور ضمن دستور توقف انتخابات فردی به نام میکده را به عنوان فرمان‌دار شهرضا راهی منطقه کرد تا بلکه وی بتواند کنترل اوضاع را به دست گیرد. میکده تلاش کرد تا انتخابات

اعضای انجمن را مجدداً برگزار کند که البته نافرجام ماند. شیروانی و حامیان‌ش در لنجان از پا نشسته و با ارسال تلگراف‌هایی به وزارت کشور به ترکیب نامتعارف انجمن مرکزی اعتراض کردند، اما این کوشش‌ها نیز راه به جایی نبرد. طرف‌داران دکتر کیان با حمایت فرج‌الله بهرامی، استان‌دار وقت اصفهان، توانستند همان انجمن نخست را رسمیت دهند (همان).

در آبان ۱۳۲۲ ش/ نوامبر ۱۹۴۳ م، بحث و بررسی درمورد تعداد و محل حوزه‌های فرعی آغاز شد. انجمن محل صندوق‌ها را در اسفرجان، دهاقان، قمبوان، طالخونچه، پیکان و حسن‌آباد جرقویه، ابرقو، سمیرم علیا، و کهرویه تعیین کرد. هم‌چنین، برای لنجان‌ات چهار حوزه فرعی در نظر گرفته شد که عبارت بودند از باغبادران، مبارکه، روستای ریز در لنجان علیا، و یک صندوق در لنجان سفلی (همان). جنجال بر سر محل استقرار صندوق اخیر اساساً سرنوشت انتخابات را تغییر داد. توضیح این‌که، بنابر عرف دموکراتیک انتخابات و به‌منظور افزایش مشارکت مردمی، محل قرارگیری صندوق رأی در مراکز جمعیتی هر منطقه تعیین می‌شد. بدین ترتیب، صندوق به‌طور طبیعی باید در مرکز لنجان سفلی یعنی فلاورجان (وحیدنیا ۱۳۵۳: ۱) قرار می‌گرفت، اما انجمن مرکزی مصر بود که صندوق را در قریه‌ای کم‌جمعیت به‌نام زفره، در شش‌کیلومتری فلاورجان، مستقر کند. این کار مشخصاً با هدف مهندسی آرای لنجان و با اعمال نفوذ علیرضاخان کیان صورت می‌پذیرفت. انجمن مرکزی می‌دانست که شیروانی در لنجان‌ات دست بالا را دارد و انتقال صندوق از فلاورجان باعث می‌شد که جمعیت زیادی از مردم لنجان سفلی به‌خاطر بعد مسافت و سختی ایاب و ذهاب به زفره قید شرکت در انتخابات را بزنند. مشارکت کم‌تر در لنجان نتیجه را به‌نفع دکتر غلامرضا کیان کاندید شهرضا و رقیب اصلی شیروانی رقم می‌زد.

باوجود این‌که دهم دی ماه ۱۳۲۲ ش/ ۱ ژانویه ۱۹۴۴ به‌عنوان موعد شروع فرایند انتخابات تعیین شد، اوضاع چنان خارج از کنترل بود که یک روز قبل استانداری اصفهان مجدداً دستور توقیف انتخابات را به شهرضا ابلاغ کرد. در این میان، نه حوزه از چهارده حوزه فرعی از این خبر مطلع نشده و شروع به توزیع تعرفه و اخذ رأی کردند (روزنامه/صفهان ۳ بهمن ۱۳۲۲). از آن‌جاکه ژاندارمری مسئول حفاظت از این آرا بود، این نهاد نظامی متهم شد که قصد دارد نام اعزاز نیک‌بی را از صندوق بیرون بیاورد (روزنامه/صفهان ۶ بهمن ۱۳۲۲)، هم‌زمان سران قشقایی، متحدان خوانین کیان، فرمان‌دار شهرضا را تهدید کردند که اگر نام شیروانی از صندوق خارج شود «سمیرم یک‌پارچه آتش خواهد شد» (مذاکرات مجلس شورای ملی، ۷ اسفند ۱۳۲۴). در چنین آشفتگی‌بازاری، می‌کده منتظر خدمت و به مرکز احضار شد. وزارت کشور به‌جای او عبدالله اشرفی، از کارگزاران شهرداری اصفهان، را به‌سمت فرمان‌داری شهرضا گماشت (روزنامه/عرفان ۱۸ دی ۱۳۲۲) تا شاید او بتواند گرهی از مشکلات این حوزه انتخابیه باز کند، اما برگزاری انتخابات شهرضا آن‌قدر به‌تعویق افتاد تا عمر مجلس سیزدهم به‌پایان رسید و کابینه سهیلی جای خود را به دولت ساعد داد.

برای دولت جدید فرونشاندن اعتصابات کارگری کارخانجات نساجی اصفهان در اولویت بود (ابطحی ۱۳۹۲: ۳۲) و انتخابات شهرضا حساسیت کمتری داشت. این برگ برنده‌ای برای طرفداران دکتر کیان بود. آن‌ها تنها اندکی مانده به برگزاری انتخابات شایع کردند که ابوطالب شیروانی با دریافت پول از کاندیداتوری انصراف داده است. این شایعه شدیداً از سوی کاندید لجنانی‌ها انکار شد. شیروانی در بیانیه‌ای ضمن آن‌که فاش می‌کرد هواداران رقیب برای پیروزی مردم منطقه را به حبس و کدخدایان را به عزل از منصب تهدید کرده‌اند اعلام کرد:

من چون اراده خالق و وجدان خلق را پشتیبان خود می‌دانم به این قبیل تشبثات دشمن واقعی نمی‌گذارم ... [و] درعین حالی که حسب‌المعمول عفت قلم را از کف نخواهم داد برای کساد بازار دروغی که در مبارزات انتخاباتی شهرضا رواج به‌سزایی یافته با تمام قوا خواهم کوشید (روزنامه سرنوشت ۹ اسفند ۱۳۲۲).

در ۱۴ فروردین ۱۳۲۳ ش/ ۳ آپریل ۱۹۴۴ م، سرانجام، پس از ۷ ماه معطلی، انتخابات به‌جریان افتاد. در این حین، اتفاق مهم دیگری رقم خورد. وزارت کشور سهیلی در آخرین روزها فردی به‌نام هادی اشتری را با مأموریت بازرسی و نظارت بر انتخابات روانه شهرضا کرده بود. اشتری برخلاف میل انجمن مرکزی دو روز پس از شروع انتخابات با ده‌هزار تعرفه جدید از تهران سررسید و این درحالی بود که به‌تصریح صورت‌مجلس انجمن مرکزی هیچ درخواستی برای تعرفه اضافه نشده بود (صمان، دوره ۱۴؛ روزنامه عرفان ۱۶ فروردین ۱۳۲۳). بدیهی است که انجمن مرکزی رغبتی به افزایش تعداد تعرفه نداشت. تعرفه‌های بیش‌تر به مراکز جمعیتی در لجنان سرازیر می‌شد و بیش از همه ابوطالب شیروانی از آن سود می‌برد. مضاف‌براین، نتایج اولیه شمارش آرا برای حامیان دکتر کیان در شهرضا شوکه‌کننده بود. در ریز بیش از ۹۳ درصد و در مبارکه بالغ بر ۸۶ درصد آرا به ابوطالب شیروانی تعلق داشت (صمان، دوره ۱۴)، باوجود تعرفه‌های اضافه، اینک تنها کارشکنی در برگزاری انتخابات فلاورجان می‌توانست دکتر کیان را به کرسی‌های بهارستان برساند. فشارها بالأخره بازرس ویژه انتخابات را از معرکه به‌در کرد و اشتری درحالی‌که برگزاری انتخابات حساس فلاورجان را به رضا فلسفی سپرد به تهران بازگشت (روزنامه عرفان ۲۴ فروردین ۱۳۲۳). اعضای انجمن مرکزی، که پیش‌تر بدون توضیح قانع‌کننده‌ای صندوق فلاورجان را به روستای زفره منتقل کرده بودند، این بار به‌انحای مختلف از توزیع قریب به ۶۵۰۰ تعرفه بین مردم لجنان سفلی جلوگیری کردند. آن‌ها درصدد بودند با لغو مکرر توزیع تعرفه در فلاورجان، پرجمعیت‌ترین نقطه در کل حوزه انتخابیه، مواد ۳۶ و ۳۷ قانون انتخابات را دستاویزی برای بی‌نصیب‌کردن مردم از حق شرکت در انتخابات ساخته و نتیجه را تمام‌شده اعلام کنند (صمان، دوره ۱۴).

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات مجلس چهاردهم ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۸۵

تضییقات علیه مردم لنجان ابوطالب شیروانی را شخصاً به شهرضا کشاند. در اواسط اردیبهشت ۱۳۲۳ ش/ می ۱۹۴۴ م، وقتی او به دنبال احقاق حق موکلانش بود، مورد سوء قصد یک چاقوکش قرار گرفت که احتمال می‌رود اجیر شده علیرضاخان کیان بوده باشد. هرچند با پی‌گیری رییس شهربانی، مجرم دستگیر شد (روزنامه عرفان ۱۳ اردیبهشت ۱۳۲۳)، اما روند انتخابات اصلاً بر وفق مراد کاندید لنجان پیش نرفت. عاقبت، پس از دو بار تمدید مدت زمان توزیع تعرفه در زفره، هیچ انتخاباتی در این حوزه برگزار نشد و شیروانی عملاً رأی نیمی از هواداران خود در لنجان سفلی را از دست داد.

نتایج شمارش آرا در شعب چهارده گانه حوزه انتخابیه شهرضا به استناد صورت مجلس انجمن مرکزی نظار از این قرار بود:

جدول ۱. نتایج شمارش آرا در شعب چهارده گانه حوزه انتخابیه شهرضا

ردیف	نام حوزه	تعداد تعرفه	رأی مأخوذه	تعداد آرا			
				کیان	شیروانی	نیک‌پی	سایرین
۱	شهرضا	۴۷۰۱	۴۷۰۰	۴۴۷۹	۱۳۲	۶۷	۴
۲	اسفرجان	۹۸۹	۶۸۹	۵۶۰	۰	۱۲۸	۱
۳	دهاقان	۱۵۸۳	۱۳۲۸	۶۱۶	۷۶	۶۳۵	۱
۴	قمبوان	۹۸۹	۶۸۹	۴۶۲	۰	۱۹۶	۰
۵	طالخنچه	۱۶۴۲	۱۲۸۵	۶۹۵	۱۰۹	۴۶۹	۰
۶	پیکان	۱۸۴۰	۱۵۶۹	۱۱۹۰	۱۵	۳۴۷	۱۷
۷	حسن‌آباد	۱۴۰۰	۱۰۷۲	۷۳۹	۰	۳۲۲	۰
۸	زفره	۶۴۸۰	-	-	-	-	-
۹	ریز	۳۶۰۰	۳۶۰۰	۷۳	۳۳۶۳	۱۵۴	۱
۱۰	باغهداران	۱۷۲۸	۱۷۲۸	۳۹۷	۸۹۳	۴۳۸	۰
۱۱	مبارکه	۲۵۹۲	۲۵۹۲	۲۹۱	۲۲۳۰	۶۸	۰
۱۲	ابرقو	۱۹۷۰	۱۳۹۴	۶۸۹	۰	۶۹۸	۵
۱۳	سمیرم علیا	۱۸۰۰	۱۶۲۸	۱۵۸۷	۲۹	۰	۶
۱۴	کهرویه	۶۸۶	۵۰۲	۴۹۷	۰	۰	۵
جمع کل		۳۲۰۰۰	۲۲۷۷۶	۱۲۲۷۵	۶۸۴۷	۳۵۲۲	۴۰

به‌درستی معلوم نیست به چه دلیل در همین آمار اعلامی نیز از ۶۹۴۵ رأی شمرده‌شده برای شیروانی در گرماگرم انتخابات (روزنامه‌عرفان ۲۴ فروردین ۱۳۲۳) تعداد ۹۸ رأی کم شده است. به‌هرحال، انجمن مرکزی با ارائه این نتایج در ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۳ ش/ ۱۳ می ۱۹۴۴ م انحلال خود را اعلام و دکتر کیان را به‌عنوان نامزد پیروز انتخابات معرفی کرد (صمان، دوره ۱۴).

۵.۳ شکایات و اعتراضات وارده به نتایج انتخابات

عملکرد جانب‌دارانه انجمن مرکزی موجی از خشم و اعتراض در لنجان‌ات به‌بار آورد و مردم آن سامان را تحریک کرد تا به شخص شاه عریضه بنویسند. آن‌ها معتقد بودند:

لنجان یک‌صدوپنجاه هزار جمعیت دارد، یک‌چنین بلوکی را تابع قصبه شهرضا با بیست‌ودو هزار جمعیت قرار داده‌اند! چند نفری که از اطاعت قوانین و نظامات علناً تمرد می‌نمایند می‌خواهند با زور و تهدید اراده غیرعادلانه و نظریات شخصی خودشان را بر ما اهالی لنجان تحمیل کنند.

عریضه با استناد به سوءاستفاده انجمن مرکزی از ماده ۳۷ قانون انتخابات متذکر می‌شد: «انجمن شهرضا، که با یک کیفیت مخصوصی به‌وجود آمده، تمام نمایندگان را به‌میل خود انتخاب، تعرفه را با درنظرگرفتن منافع کاندیدای خود تقسیم کرده و «حق یک‌صدوپنجاه هزار نفر را فدای پیشرفت و موفقیت کاندیدای خود نموده زیر بار قانون و وزارت کشور و بازرس انتخابات و استان‌دار و فرمان‌دار و هیچ مقام رسمی دیگر هم نمی‌رود». آن‌ها مصرانه از شاه می‌خواستند که «باوجود اثبات نظریات خصوصی انجمن شهرضا و معارضه او با انجمن لنجان امر شود انتخابات را در لنجان سفلی شروع و به‌پایان رسانیده و نگذارند حقوق یک جامعه صرف هواوهوس این و آن گردد» (روزنامه‌عرفان ۲۶ اردیبهشت ۱۳۲۳).

اعتراضات محدود به این دادخواهی نمی‌شد. مطابق صورت‌مجلس انجمن نظار شکایات مفصل دیگری نیز مطرح بود. باید یادآور شد که این صورت‌مجلس در انجمنی تدوین شده که رییس آن خود در جایگاه متهم بود و طبیعتاً تمامی این موارد را رد می‌کرد. بااین‌حال، از بین سطور این سند منتشرنشده کم‌وبیش می‌توان به حجم انبوه اعتراضات و بی‌اعتباری انتخابات در نظر مردم لنجان پی برد. مواردی از قبیل شکایت از طرز تشکیل انجمن مرکزی، که علناً از حامیان دکتر کیان ترکیب یافته بود، رأی‌گیری در حوزه‌های فرعی هم‌زمان با دستور توقیف انتخابات، مدت‌زمان طولانی و غیرطبیعی بین موعد توزیع تعرفه و تاریخ استخراج آرا در شهرضا که می‌توانست فرصتی مناسب برای دست‌برد در نتایج فراهم آورد، شکایت پیرامون

نحوه رأی‌گیری در صندوق سمیرم علیا، شکایت درمورد نحوه اخذ رأی حوزه جرقویه سفلی واقع در پیکان، خواندن آرای شیروانی به نام دکتر کیان و معدوم کردن فوری آن‌ها در حوزه‌های فرعی، شکایت راجع به توزیع ناعادلانه تعرفه، ضرب و شتم یکی از رأی‌دهندگان توسط علیرضاخان کیان، که طبیعتاً انجمن آن را فاقد دلیل و «قابل بحث و مذاکره» نمی‌دانست، شکایت از جریان انتخابات در ابرقو، شکایت اهالی باغباداران از طرز برگزاری انتخابات، که انجمن با این توجیه عجیب که «احتساب یا عدم احتساب آرای آن حوزه تأثیری در تعیین نماینده منتخب نداشت» رسیدگی به آن را «لازم ندانست»، شکایت مردم طالخونچه از هادی اشتری بازرس انتخاباتی بابت تبعید دو نفر به اصفهان، شکایت اهالی قمبوان راجع به رأی‌گیری در زمان توقیف انتخابات، تلگراف اعزاز نیک‌پی راجع به غیرقانونی بودن آرای مأخوذه در زمان توقیف انتخابات، و اعتراض او به انتخابات ریز و مبارکه مواردی هستند که مختصراً در این سند قید و البته همگی مردود شمرده شده‌اند (صمان، دوره ۱۴).

در تفسیر صورت مجلس فوق این یافته را نیز باید افزود که موضوع طرح شکایت راجع به انتخابات لنجان سفلی با قلمی پررنگ‌تر بدون شماره و مشخصاً پس از تدوین اولیه به انتهای این سند افزوده شده است. به نظر می‌رسد اعضای انجمن مرکزی به شدت مرعوب حجم اعتراضات اهالی لنجان شده و از احتمال رأی‌گیری در فلاورجان یا تجدید انتخابات بیم‌ناک بوده‌اند. از همین رو، این بخش به پیوست گزارشی ماشین‌نویس از شرح ماوقع حوزه فرعی زفره، شتاب‌زده به صورت مجلس اولیه الحاق شده تا وزارت کشور و مجلسیان را متقاعد کند که هیچ اتفاق غیرمعمولی برای ۶۵۰۰ تعرفه بلااستفاده در لنجان رخ نداده است (صمان، دوره ۱۴). صورت مجلس در عین حال قانع‌کننده تنظیم شده بود، زیرا هیچ‌یک از اعتراضات مردم لنجان راه به جایی نبرد و اعتبارنامه دکتر غلامرضا کیان در ۲۳ مرداد ۱۳۲۳ ش/ ۱۴ آگوست ۱۹۴۴ به تصویب مجلس رسید (مذاکرات مجلس شورای ملی ۲۳ مرداد ۱۳۲۳).

به عنوان پرده آخر این وقایع، پرونده انتخابات شهرضا بار دیگر در کانون یک مجادله سیاسی قرار گرفت. در مجلس چهاردهم، معتصم السلطنه فرخ، علی‌الظاهر، با انگیزه خصومت شخصی (فرخ ۱۳۴۷: ۶۶۹)، به اتهام دخالت غیرقانونی در انتخابات چندین حوزه انتخابیه، از جمله شهرضا، علیه علی سهیلی اعلام جرم کرد. البته، کمیسیون دادگستری مجلس با اکثریت آرا نخست‌وزیر اسبق را از اتهامات مطرح‌شده تبرئه کرد، اما نطق دکتر محمد مصدق در رد اعتبار گزارش کمیسیون کار را به دیوان عالی کشور کشید، جایی که علی سهیلی برای بار دوم از کلیه اتهامات تبرئه شد. بازنگری این پرونده در خلال مذاکرات مجلس نشان می‌دهد که

از قضا، برخلاف اتهامات وارده، سهیلی از رأی‌آوری طبیعی ابوطالب شیروانی آگاه بوده و تا آخرین روزهای نخست‌وزیری، برای حفظ جریان انتخابات در مسیر قانونی خود تلاش کرده است (مذاکرات مجلس شورای ملی ۱۰ اردیبهشت ۱۳۲۳). با این حال، اتحاد سه‌جانبه زمین‌داران منطقه متشکل از اکبر میرزا صارم‌الدوله در شمال، خسروخان صولت قشقایی در جنوب، و علیرضا خان کیان در قلب حوزه انتخابیه شهرضا با ازین‌بردن آزادی انتخابات و تضییع حقوق مردم لنجان نتیجه را به میل خود رقم زده بود.

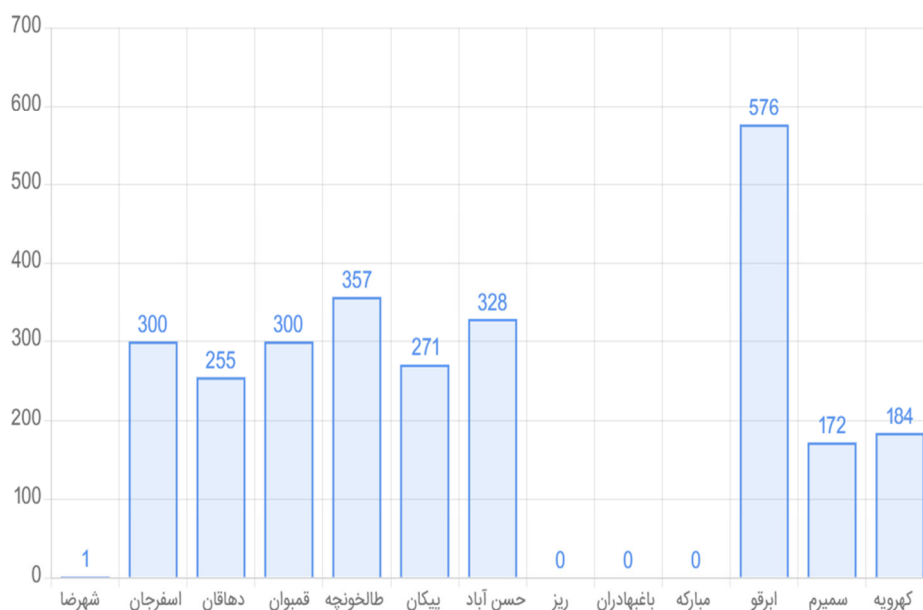
۴. تحلیل آماری نتایج انتخابات

ارائه تحلیل‌های کمی از آمار و ارقام انتخابات کمک می‌کند تا بهتر بتوان به ریشه اعتراضات مردم لنجان پی برد. لنجانی‌ها ادعا می‌کردند که منطقه آن‌ها ۱۵۰ هزار و شهرضا چیزی حدود ۲۲ هزار نفر جمعیت دارد. این ارقام البته مورد قبول انجمن مرکزی نبود و با استناد به داده‌های اداره آمار اصفهان، اعداد دیگری مبنای توزیع تعرفه قرار گرفت که در جدول ۲ گردآوری شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که می‌توان اعتراض نسبت به توزیع نامتوازن تعرفه به نفع شهرضا را قابل قبول دانست، البته نه در حدی که نتیجه انتخابات را تغییر دهد:

جدول ۲. تخمین جمعیت و نحوه توزیع تعرفه در حوزه انتخابیه شهرضا

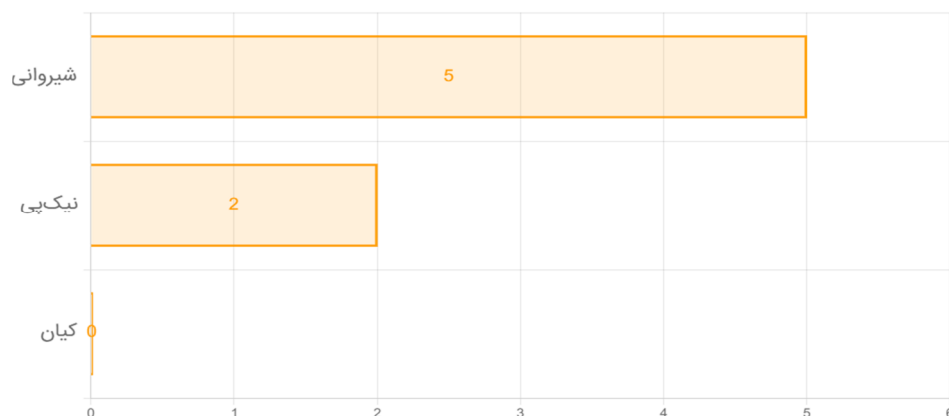
حوزه	جمعیت	تعرفه توزیع شده	تعرفه منصفانه
شهرضا	۳۷۰۰۰	۴۷۰۱	۴۴۹۳
اسفرجان	۸۳۰۰	۹۸۹	۱۰۰۸
دهاقان	۱۳۴۰۰	۱۵۸۳	۱۶۲۷
قمبوان	۸۳۰۰	۹۸۹	۱۰۰۸
طالخنجه	۱۴۰۰۰	۱۶۴۲	۱۷۰۱
جرقویه	۲۷۰۰۰	۳۲۴۰	۳۲۷۹
ابرقو	۱۶۵۰۰	۱۹۷۰	۲۰۰۴
سمیرم و کهرویه	۲۰۰۰۰	۲۴۸۶	۲۴۲۸
لنجان	۱۱۹۰۰۰	۱۴۴۰۰	۱۴۴۵۲
جمع	۲۶۳۵۰۰	۳۲۰۰۰	۳۲۰۰۰

این نکته را نیز باید اضافه کرد که تعرفه ارسال شده به لجان‌ها تماماً مصرف شده، اما در سایر حوزه‌های فرعی مجموعاً بالغ بر ۲۷۰۰ تعرفه دست‌نخورده باقی مانده بود. این مسئله، که در نمودار ۱ نشان داده شده، انجمن مرکزی را در مظان این اتهام قرار می‌دهد که ده‌هزار تعرفه رسیده در روز دوم انتخابات را عمده به مناطقی هدایت کرده که مشارکت کم‌تری جریان داشته است:

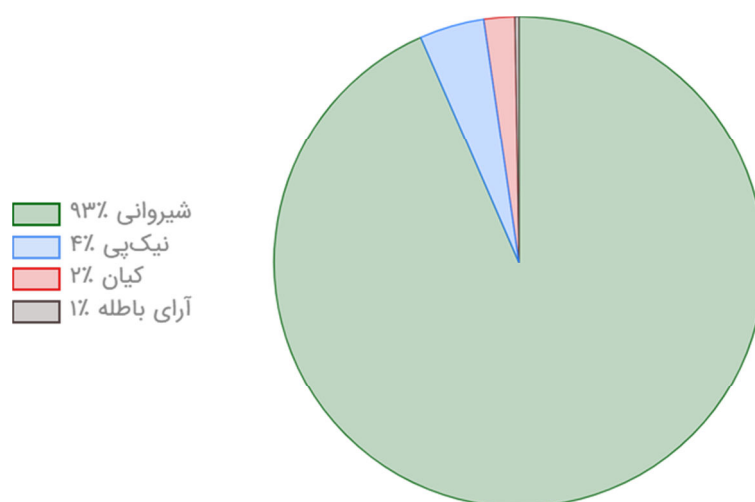
نمودار ۱. میزان تعرفه بلااستفاده در هریک از صندوق‌های حوزه انتخابیه شهرضا

اعتراضی دیگر به موضوع خواندن آرای شیروانی به نام کیان پرداخته بود. به دلیل قلت اسناد رد یا تأیید قطعی این اعتراض امکان‌ناپذیر است، اما تحلیل آماری گمانه‌زنی‌هایی را در این زمینه مطرح می‌کند. جدول ۱ و خروجی آن در نمودار ۲ نشان می‌دهد که آرای ابوطالب شیروانی در پنج حوزه فرعی صفر است. این یافته احتمال آن را قوت می‌بخشد که این شکایت به حق باشد، به ویژه آن‌که هیچ حوزه‌ای نیست که دکتر کیان در آن هیچ رأیی نیاورده باشد. به علاوه، در اکثر این حوزه‌ها، حتی برای اعزاز نیک‌پی، که اقبال کم‌تری نسبت به شیروانی داشته، آرای به صندوق ریخته شده است.

نمودار ۲. تعداد حوزه‌هایی که هر نامزد در آن‌جا هیچ رأیی به‌دست نیاورده است

اکنون این پرسش مطرح می‌شود که چنانچه انجمن مرکزی در برگزاری انتخابات حوزه فرعی لنجان سفلی کارشکنی نمی‌کرد، به‌لحاظ کمی چه نتیجه‌ای به‌دست می‌آمد. اگر آرای ریخته‌شده به صندوق حوزه فرعی ریز، که از نظر قرابت جغرافیایی، بافت جمعیتی، منافع اقتصادی، و علاقه‌های سیاسی شبیه‌ترین حوزه به فلاورجان بود، معیاری برای به‌دست آوردن وزن سبد رأی کاندیداها در لنجان سفلی قرار داده شود، می‌توان به حل مسئله نزدیک شد. در این رابطه، نمودار ۳ تخمین مناسبی به‌دست می‌دهد.

نمودار ۳. وزن سبد رأی کاندیداها در لنجان سفلی براساس آرای مأخوذه در حوزه فرعی ریز

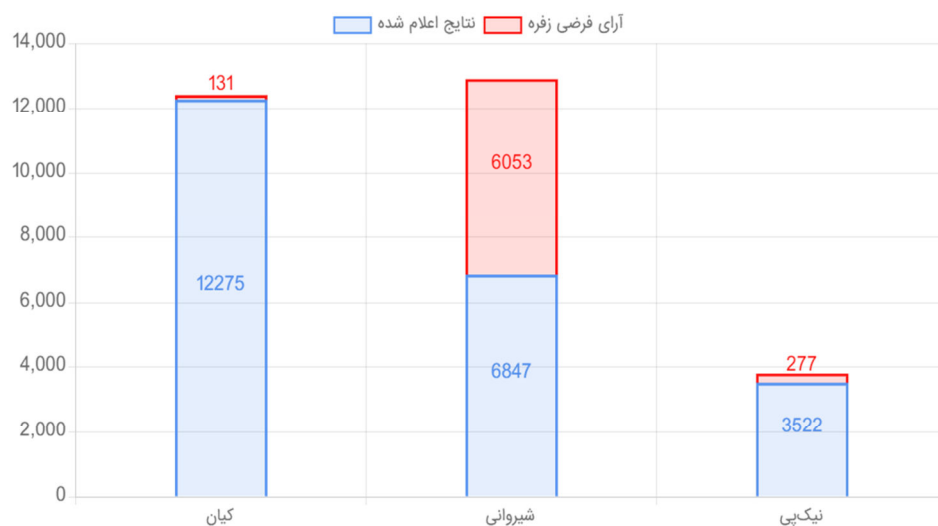
نقش طبقه زمیندار در انتخابات مجلس چهاردهم ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۹۱

نتیجه اعمال این تناسب بر ۶۴۸۰ تعرفه معطل مانده در زفره واضح است، دکتر کیان از نمایندگی ساقط و شیروانی پیروز انتخابات می شود.

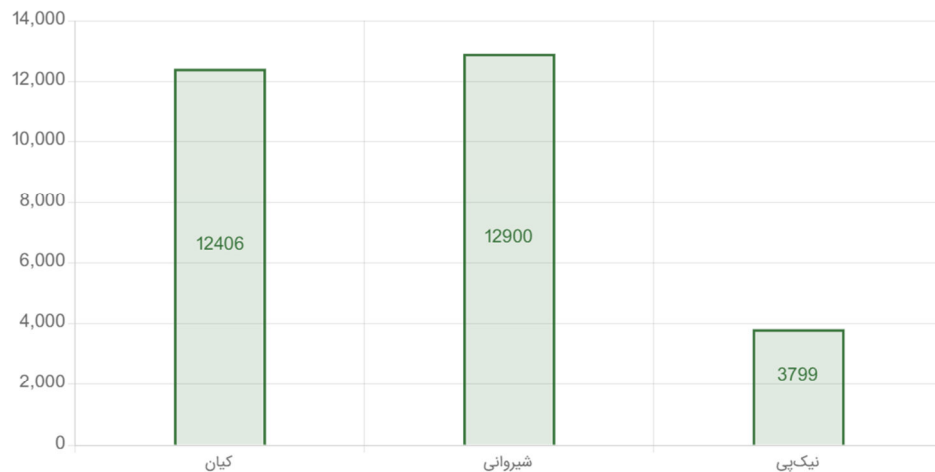
جدول ۳. برآورد فرضی آرای حوزه زفره
در صورت برگزاری انتخابات در لنجان سفلی

محاسبه	تعداد رأی	تعداد آرا			
		کیان	شیروانی	نیک پی	سایرین
آرای فرضی زفره	۶۴۸۰	۱۳۱	۶۰۵۳	۲۷۷	۱
نتایج اعلام شده	۲۲۷۷۶	۱۲۲۷۵	۶۸۴۷	۳۵۲۲	۹۲
جمع	۲۹۲۵۶	۱۲۴۰۶	۱۲۹۰۰	۳۷۹۹	۴۱

این یافته، که وضعیت تفصیلی آن در نمودار ۴ و حالت تجمیعی آن در نمودار ۵ نمایش داده شده است، انگیزه اصلی انجمن مرکزی برای عدم برگزاری انتخابات در لنجان سفلی را توضیح می دهد.

نمودار ۴. برآورد فرضی آرای حوزه فرعی زفره به همراه نتایج اعلام شده

نمودار ۵. برآورد تجمعی آرا با فرض برگزاری انتخابات در لنجان سفلی

۵. نتیجه‌گیری

پس از استعفای رضاشاه، طبقه زمین‌دار ضعیف دولت مرکزی در فضای آشفتۀ اشغال کشور توسط قوای متفقین را غنیمت شمرد و به‌منظور اعاده موقعیت اجتماعی و نفوذ گذشته خود در مجلس شورای ملی به‌طور جدی وارد عرصه انتخابات دوره چهاردهم شد. راه‌یابی تعداد قابل‌توجهی از نمایندگان وابسته به طبقه زمین‌دار به مجلس برای نخستین بار از سراسر کشور به‌طور اعم و از حوزه انتخابیه شهرضا به‌طور اخص گویای همین پدیده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که مشارکت طبقه زمین‌دار در حوزه انتخابیه شهرضا مبتنی بر روش‌های قانونی و متضمن آزادی انتخابات نبود. اتحاد سه‌جانبه‌ای از ملاکان منطقه شامل خاندان کیان در مرکز، خاندان صولت قشقایی در جنوب، و خاندان مسعود در شمال این حوزه انتخابیه جریان انتخابات را از مسیر طبیعی خود منحرف کرد. آنان با استفاده از ناتوانی و بی‌برنامگی دولت در برگزاری به‌موقع انتخابات، انجمن نظارت شهرضا را در دست گرفتند و از طریق روش‌هایی مانند عدم توزیع متوازن تعرفه، شایعه‌پراکنی و تخریب رقیب، توسل به خشونت در حوزه‌های انتخاباتی، تهدید به آتش‌افروزی در سمیرم، انتقال محل صندوق از منطقه پرجمعیت فلاورجان به روستای حاشیه‌ای زفره، و جلوگیری از توزیع تعرفه در حوزه‌ای که ابوطالب شیروانی، کاندیدای رقیب، از اقبال بیش‌تری برخوردار بود جریان انتخابات را به‌میل خود پیش بردند. تحلیل آماری نتایج کمی احصاشده از صورت‌مجلس انجمن نظارت مؤید آن است که برگزاری انتخابات در لنجان سفلی به‌مرکزیت فلاورجان نتیجه انتخابات را کاملاً به‌ضرر طبقه

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات مجلس چهاردهم ... (محمد افقری و مرتضی نورائی) ۹۳

زمین‌دار رقم می‌زد. از این‌رو، آنان با کارشکنی در انتخابات و به‌تعویق‌انداختن مکرر فرایند توزیع تعرفه در این حوزه فرعی بخش عمده‌ای از مردم لنجان را از حق رأی محروم ساخته و با سوءاستفاده از مواد ۳۶ و ۳۷ قانون انتخابات، دکتر غلام‌رضا کیان را، که خود از خاندان زمین‌دار محلی شهرضا بود، به‌عنوان نامزد پیروز انتخابات اعلام کردند.

کتاب‌نامه

- آبادیان، حسین (۱۳۸۴)، «نظریه‌پردازان استبداد منور، تأملی در دیدگاه‌های سیاسی علی دشتی و مرتضی مشفق کاظمی»، *مطالعات تاریخی*، ش ۶.
- آبادیان، حسین (۱۳۸۸)، «انتخابات مجلس پنجم و مجلس مؤسسان براساس اسناد منتشرنشده وزارت جنگ»، *مطالعات تاریخی*، ش ۲۷.
- آبراهامیان، پروانه (۱۳۸۴)، *ایران بین دو انقلاب*، تهران: نی.
- آوری، پیتز (۱۳۸۸)، *تاریخ ایران دوره پهلوی (مجموعه تاریخ ایران کمبریج)*، تهران: جامی.
- ابطحی، علی‌رضا و کیمیا کشتی‌آرا (۱۳۹۲)، «گذری اجمالی بر عملکرد تقی فداکار عضو اتحادیه کارگری حزب توده در اصفهان»، *فصل‌نامه پژوهش‌نامه تاریخ*، ش ۳۱.
- اسامی نمایندگان مجلس شورای ملی (۱۳۵۶)، تهران: [بی‌نا].
- اعزاز نیک‌پی، عزیزالله (۱۳۴۷)، *تقدیر یا تدبیر، خاطرات اعزاز نیک‌پی*، تهران: ابن‌سینا.
- افقری، محمد (۱۳۹۸)، *تحلیل مشارکت سیاسی در انتخابات ادوار پنجم تا بیست و چهارم مجلس شورای ملی (۱۳۰۲-۱۳۵۷ ش) (مورد مطالعه: حوزه انتخابیه اصفهان)*، اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- افقری، محمد و دیگران (۱۴۰۰)، «تحلیل انتخابات دوره پنجم مجلس شورای ملی در اصفهان (با تکیه بر اسناد منتشرنشده مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی)»، *گنجینه اسناد*، ش ۱۲۱.
- انتخابات مجلس پنجم به‌روایت اسناد* (۱۳۸۴)، ج ۱، تهران: مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات.
- ایوانف، میخائیل سرگیویچ (۱۳۵۶)، *تاریخ نوین ایران*، ترجمه هوشنگ تیزابی و حسن قائم‌پناه، [بی‌جا]: [بی‌نا].
- باقری، عباس (۱۳۸۵)، *آشنایی با تاریخ مجالس قانون‌گذاری در ایران (دوره چهاردهم)*، تهران: گروه مطالعات بنیادین حکومتی.
- بشیریه، حسین (۱۳۷۴)، *جامعه‌شناسی سیاسی ایران*، تهران: نی.
- بهار، محمدتقی (۱۳۵۷)، *تاریخ احزاب سیاسی ایران*، ج ۱، تهران: شرکت سهامی کتاب‌های جیبی.
- بهرامی، علی و دیگران (۱۴۰۰)، *در: دانش‌نامه شهرضا*، به‌کوشش گروه نویسندگان، ج ۱، شهرضا: کتیبه ماندگار.
- پوربختیار، غفار (۱۳۸۶)، «رضاشاه و طرح اسکان اجباری عشایر بختیاری»، *مسکویه*، ش ۸.
- جواد، احمد (۱۳۴۰)، *اوضاع تاریخی، سیاسی، اجتماعی، و اقتصادی شهرضا (قمشه)*، اصفهان: دانشگاه اصفهان.

۹۴ تحقیقات تاریخ/اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

- حسینی، حمزه و عطا آموزیان (۱۴۰۰)، «تأثیر نوسازی رضاشاه بر طبقه زمین‌دار (۱۳۰۴-۱۳۲۰)»، *تاریخ‌نامه خوارزمی*، ش ۳۳.
- دولت‌آبادی، یحیی (۱۳۶۲)، *حیات یحیی*، ج ۴، تهران: عطار و فردوسی.
- رحمانیان، داریوش (۱۳۹۱)، *ایران بین دو کودتا*، تهران: سمت.
- رحیمی، حمید (۱۴۰۰)، *در: دانش‌نامه شهرضا*، به‌کوشش گروه نویسندگان، ج ۳، شهرضا: کتیبه ماندگار.
- روزنامه/صفهان (۳۰ آبان ۱۳۲۲)، ش ۵۴.
- روزنامه/صفهان (۳ بهمن ۱۳۲۲)، ش ۷۰.
- روزنامه/صفهان (۶ بهمن ۱۳۲۲)، ش ۷۱.
- روزنامه سرنوشت (۹ اسفند ۱۳۲۲)، ش ۲۵.
- روزنامه عرفان (۱۸ دی ۱۳۲۲)، ش ۲۱۱۱.
- روزنامه عرفان (۱۶ فروردین ۱۳۲۳)، ش ۲۲۴۹.
- روزنامه عرفان (۲۴ فروردین ۱۳۲۳)، ش ۲۲۵۱.
- روزنامه عرفان (۱۳ اردیبهشت ۱۳۲۳)، ش ۲۲۵۶.
- روزنامه عرفان (۲۶ اردیبهشت ۱۳۲۳)، ش ۲۲۶۲.
- روزنامه نقش جهان (۱۳۲۲-۱۳۳۶)، صاحب‌امتیاز حسین نورصادقی، محل نشر اصفهان.
- ریچاردز، فرد (۱۳۷۹)، *سفرنامه فرد ریچاردز*، ترجمه مهین دخت صبا، تهران: علمی و فرهنگی.
- زیلاب‌پور، بابک و مرتضی دهقان‌نژاد (۱۴۰۰)، «تحلیلی بر سیاست اسکان دولت پهلوی اول در ایل قشقایی»، *پژوهش‌های تاریخی*، ش ۴۹.
- سال‌نامه فرهنگ شهرضا (۱۳۳۶)، شهرضا: شرکت چاپ شهرضا.
- شجیعی، زهرا (۱۳۴۴)، *نمایندگان مجلس شورای ملی در بیست و یک دوره قانون‌گذاری*، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- شهیدی، ابوالقاسم (۱۳۵۱)، «انتخابات اصفهان در سال ۱۳۲۲ چگونه گذشت و چرا استان‌دار لال شد؟»، *مجله وحید*، ش ۱۷.
- صمان (مرکز اسناد و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، صورت‌مجلس انجمن نظار انتخابات): دوره ۱۴، حوزه انتخابیه شهرضا؛ دوره ۷ و ۱۴، حوزه انتخابیه اصفهان.
- طهماسبی، ساسان و محمد رستمی (۱۳۹۰)، «شورش بختیاری‌ها در ۱۳۰۸ ش»، *گنجینه اسناد*، ش ۸۲.
- عاقلی، باقر (۱۳۸۰)، *شرح حال رجال سیاسی و نظامی معاصر ایران*، ج ۳، تهران: نگاه.
- عیوض‌زاده، شهلا (۱۳۸۴)، «ضرب و شتم مدیر جریده میهن»، *گنجینه اسناد*، ش ۶۰.
- غنی، سیروس (۱۳۷۷)، *ایران: برآمدن رضاخان، برافتادن قاجارها، و نقش انگلیسی‌ها*، ترجمه حسن کامشاد، تهران: نیلوفر.

نقش طبقه زمین‌دار در انتخابات مجلس چهاردهم ... (محمد افق‌ری و مرتضی نورائی) ۹۵

فراهانی، حسن و هدایت‌الله بهبودی (۱۳۹۳)، *روزشمار تاریخ معاصر ایران*، ج ۲، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.

فرخ، سیدمهدی (۱۳۴۷)، *خاطرات سیاسی سیدمهدی فرخ (معتصم‌السلطنه)*، تهران: امیرکبیر.

فوران، جان (۱۳۹۲)، *مقاومت شکننده، تاریخ تحولات اجتماعی ایران*، ترجمه احمد تدین، تهران: رسا.

قربان‌پور، خدابخش و دیگران (۱۳۹۷)، «چالش دولت مدرن رضاشاه با ایلات و عشایر؛ مانع توسعه‌یافتگی سیاسی»، فصل‌نامه علمی-پژوهشی *تاریخ ایران و اسلام دانشگاه الزهراء*، ش ۴۰.

قشقایی، محمدناصر (۱۳۶۱)، مصاحبه با آقای محمدناصر قشقایی (صولت)، مصاحبه‌کننده: حبیب لاجوردی، لس‌آنجلس: مؤسسه تاریخ شفاهی هاروارد.

قلفی، محمدوحید (۱۳۷۹)، *مجلس و نوسازی در ایران*، تهران: نی.

کرونین، استفانی (۱۳۹۳)، *رضاشاه و شکل‌گیری ایران نوین*، دولت و جامعه در زمان رضاشاه، ترجمه مرتضی ثاقب‌فر، تهران: جامی.

کمالی‌زاد، ژاله (۱۳۹۷)، *رستاق لنجان*، اصفهان: شهرداری اصفهان.

کمام (مرکز اسناد و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، اسناد انتخابات اصفهان (انتخابات اصفهان)): سند ۳/۱/۷/۷؛ ۹/۵/۷/۵؛ ۶/۵/۷/۵؛ ۵/۵/۷/۵؛ ۳/۵/۷/۵؛ ۲/۵/۷/۵.

لمبتن، آن (۱۳۶۲)، *مالک و زارع در ایران*، ترجمه منوچهر امیری، تهران: علمی و فرهنگی.

لواء مختاری، شاهپور (۱۳۵۳)، «خاطرات نیم قرن خدمت: کودتای اسفند ۱۲۹۹»، مجله وحید، ش ۳۰.

مذاکرات مجلس شورای ملی، سال‌های ۱۲۹۰، ۱۳۰۳، ۱۳۲۱، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴.

مروارید، یونس (۱۳۷۷)، *از مشروطه تا جمهوری، نگاهی به ادوار مجالس قانون‌گذاری در دوران مشروطیت*، تهران: اوحدی.

ملایی توانی، علیرضا (۱۳۸۱)، *مجلس شورای ملی و تحکیم دیکتاتوری رضاشاه*، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

منصف، مصطفی (۱۴۰۰)، در: *دانش‌نامه شهرضا*، به‌کوشش گروه نویسندگان، ج ۴، شهرضا: کتیبه ماندگار.

مهدوی، مصلح‌الدین (۱۳۸۶)، *اعلام اصفهان*، ج ۱، به‌تصحیح غلامرضا نصراللهی، اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری.

نشریه فرهنگی شهرضا (۱۳۲۹)، شهرضا.

نصیری طیبی، منصور (۱۳۹۳)، «زندگی سیاسی صولت‌الدوله قشقایی (۲)، از جنگ جهانی اول تا واپسین روزگار»، *اسناد بهارستان*، ش ۵.

واعظ، نفیسه (۱۳۸۸)، «روش‌های سلب قدرت اقتصادی سران ایلات و عشایر در دوره رضاشاه»، *پیام بهارستان*، ش ۶.

وحیدنیا، سیف‌الله (۱۳۵۳)، *کارنامه لنجان*، [بی‌جا]، [بی‌نا].

۹۶ تحقیقات تاریخ اجتماعی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳

همایی شیرازی، جلال‌الدین (۱۳۹۰)، *تاریخ اصفهان، حوادث و وقایع و سلاطین اصفهان*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

هولستر، ارنست (۱۳۵۵)، *ایران در یک صد و سیزده سال پیش*، ترجمه محمد عاصمی، تهران: وزارت فرهنگ.

هنر فر، لطف‌الله (۱۳۴۴)، «آثار تاریخی لنجان»، *مجله وحید*، ش ۱۸.

یکرنگیان، میرحسین (۱۳۳۶)، *گلگون‌کفتان*، تهران: علمی.